

Y^c
1891

18, y/

18.

18, 9/ f. M. XVIII, 24.

Vc
1891

18.

J. de M. fecit.

JESVS FORTVNET!
HISTORIA
JOHANNIS
FRIDERICI I.

ELECTORIS SAXONIÆ
PII MAGNANIMI CON-
STANTIS INCLYTI

Quam
IN ACADEMIA JOHAN-FRIDERICIANA
P R Æ S I D E
CASPARE SAGITTARIO

SS. Theolog. D. Hist. Prof. Publ.

Facult. Philosoph. h. t. Decano.

Publice examinandam proponit

JOHANNES FRIDERICI
Plavia-Variscus.

Ad diem VII. Decembris,
ANNI c^o l^o LXXVIII.

J E N Æ
TYPIS JOHANNIS WERTHERI
Typographi Ducalis.

BIBLIOTHECA
POMICKAVIANA

FRANCIS FORTWYLL

HISTORIA

JOHANNIS

FRIEDERICI

ELECTORIS SAXONIAE

PHILIPPUS MAGNUS

STATVS INGLE

BRITANNICA

CASPARUS

22. Theolog. D. H. H. Prof. Publ.

Prof. Philosoph. d. E. C. C. C.

Prof. Exam. in Philos.

JOHANNES FRIEDERICI

Philos. V. G. C. C.

Am. diei VII. Decembris

Anno de Jac. LXXVIII

L. W. N.

JOHANNIS WERTHERI

Thyographi D. C. C.

BIBLIOTHECA ANAVAVIANA

JESU FAUENTE!

Um mihi animus est, Lector benevo-
 le, natales, virtutes, gesta, & fortu-
 nam Serenissimi Principis ac Domi-
 ni, DOMINI JOHANNIS FRIDERI-
 CI, Ducis Saxoniae, Sacri Romani Im-
 perii Archi-Mareschalli & Electoris,
 Landgravii Thuringiae, Marchionis
 Misniae, & Burggravii Magdeburgensis, Exercitatione
 historica, si non pro meritis, saltem pro modici ingenii
 viribus celebrare, & in cathedra Academica publice ex-
 aminandam proponere; summi Philosophi Platonis suc-
 currit dictum a Cicerone repetitum: *Non nobis solum
 nati sumus, sed ortus nostri partem Patria, partem Paren-
 tes vindicant, partem amici.* (1.) Singulis scilicet qua-
 damtenus gratificandi praesens argumentum videtur esse
 conveniens. Puto enim me hac ratione ex parte gra-
 tum fore Patriae charissimae, dum occupatus ero in cele-
 brandis rebus gestis Serenissimi Nepotis ERNESTI, in-
 clyti Ducis ac Electoris Saxoniae, qui Ruthenum Dyna-
 stam Plaviensem, subditis suis non minus, quam vicinis
 infestum, patriis terris ejecit, & Plaviam ab ejus pote-
 state liberatam, in tutelam clementissimam suscepit.
 (2.) Et post divinum quidem Numen ERNESTO huic
 debes, Patria, quod in praesentem usque diem sub Sere-
 nissima ac potentissima Domo Saxonica exoptata pace

A uti

(1.) Cicero lib. 1. de Officiis.
 (2.) Georgius Fabricius, *Originum Saxonicarum libro VII. pag. 777.*
 Elias Reufnerus, *in Genealogia Stemmatum Wittkindi, pag. 42.*

2.
uti fruique licuerit. Deinde hoc ipso Schediasmate
quodammodo gratum testabor animum adversus Patro-
nos optime de me meritos, ac idcirco Parentum loco
honorandos: quorum liberalitati dum omnem meam
fortunam debeo; per hoc argumentum me ipsum quasi
pro beneficiis offero, ac insimul specimen ocii mei Aca-
demici apud illos humiliter depono. Postremo deni-
que amicis, amoris fideique meae constantiam in JO-
HANNE FRIDERICO *Constante* comprobare gestio.
Ceterum ante ipsum quam aggredior propositum, pri-
mo quidem Deum Opt. Max. ex animo precor, ut in scri-
benda fidelissimi sui sectatoris, ac vere *θεοφιλεστάτου* Prin-
cipis historia me in omnem veritatem ducat, nec vel cu-
jusquam amore vel odio in transversum sinat abripi. De-
inceps æquam esse judico Viri magnifici ac summe do-
cti & prudentis, Domini FRIDERICI HORTLEDERI,
Consiliarii quondam Saxonici optime meriti, Sanctis Ma-
nibus summas agere gratias pro immenso illo & stupen-
do labore, quem in describenda Historia belli Smalcal-
dici, atque adeo Serenissimi JOHANNIS FRIDERICI ge-
storum parte potiori, fortiter & feliciter exantlavit. Quod
dum facio, non minores deberi scio Illustri Domino ZA-
CHARIÆ PRUSCHENCKIO, Viro genere non minus
& doctrina, quam meritis in Domum Saxoniam splen-
didissimo, quippe cujus incredibili in Hortlederum So-
cerum, Remque publicam affectui novam tanti Operis,
eandemque insigniter auctam acceptum ferimus editio-
nem: quam itidem præcipue me secutum paucis
hoc loco habui monere.

JOHANNES FRIDERICVS, Dux, & post
Patrem Elector Saxoniae, natus est Torgae, ci-
vitate Misniae, Anno Christi clō lō III.

1503.

Patria igitur Nostri est Torga, multis dotibus cla-
ra, amœna, & satis ampla Misniae civitas, a Dago-
berto (si Münstero (1.) habenda fides) condita.
Sita est ad Albim, nobilissimum Germaniae fluvium,
hodie verbi divini puritate, aëris salubritate, agro-
rum & pratorum fertilitate, nec minus aliis cœli &
naturæ deliciis affluens. Vnde factum est, ut genio
loci delectati Principes Saxoniae, aulae sedem aliquan-
do ibi fixerint. Editus vero in lucem illic loci Noster
est die XXX. Junii, hora VI. matutina, anno quem dixi-
mus a nato mundi Servatore clō lō III.

Non sine singulari omine crucis insigne dorso re-
cens nati inhæsisse, ac Sacerdotem a matronis aulicis
accerditum, edixisse volunt: *Hic puer aliquando cru-
cem toti orbi conspicuam gestabit, & pro JESV gloria
multa patienter perferet.* (2.) Natum autem Prin-
cipem Serenissimi & Christianissimi Parentes ex divi-
no præscripto voluerunt etiam renatum. Ergo non
multo post salutifera baptismatis unda tinctus est: ac
tum lustrales egerunt sponsores, Generosus atque Ex-
cellentissimus Dominus Henricus Löserus, Electora-

A 2

tus

- (1.) *Cosmographia lib. III. cap. CCCCXVIII.*
(2.) Abraham Bucholzerus, in *Chronologia*. Reufnerus, in *Enuclea-
tione Stemmatum Wittkeindei*. David Chytræus, in *Saxonia lib. II.* Johannes
Rosinus, in *Vita Iohannis Friderici*. Wolfgangus Heiderus, *Orat. IV. Vol. I.*
Matthæus Dresslerus, *Isagoges historicæ Parte IV. fol. 447.* Christianus Mat-
thiæ, in *Theatro Historico pag. 371.* Philippus Jacobus Spenerus, in *Syllogo
Genealogico-Historica pag. 355.*

tus Saxonici Mareschallus hæreditarius : Plurimum Reverendus Vir, M. Nicolaus Kobergerus, Pastor & Superintendens Torgaviensis : & nobilissima fæmina Anna, Domini Casparis Metschii vidua. (3.) Nomen JOHANNIS FRIDERICI, a patruo FRIDERICO Sapiente Electore, & Patre JOHANNE procul dubio ipsi fuit.

(3.) Hæc reperi in collectaneis quibusdam MSS. ad Historiam Saxoniam spectantibus, quæ mecum communicavit hujus Exercitationis Cl. Praeses, Caspar Sagittarius.

II.

Patrem habuit Johannem, Ducem & Electorem Saxoniae, Ernesti Electoris filium: Matrem Sophiam, Magni II. Meckelburgensis Ducis filiam, duodecimo a partu die extinctam.

Ab originibus inclytam familiam Saxoniam deducere, illustresque de ea controversias vel movere, vel decidere, nec vires patiuntur, nec nostri instituti est. Factum id ab aliis. (1.) Principium modo propositi erit illud tempus, quo illustrissima familia in lineam Ernestinam & Albertinam fuit divisa. Nimirum Fridericus II. Elector Saxoniae, qui Placidi nomen meruit, duos reliquit filios, Ernestum, in Electorali dignitate successorem, & Albertum Ducem Saxoniae

ac (1.) Alberto Crantzio, in Saxoniam. Georgio Spalatino, in Chronico Saxonico. Georgio Fabricio, in Originibus Saxonis. Chytrao, in Saxoniam. Reufnero, in Genealogia sive Enuclatione inclyti Stemmatum Wittekindei. Cyriaco Spangenbergio, in Chronico Saxonico, Petro Albino, in Chronico Misnensi: item im neuen Stammbuch des Königlich- und Fürstlichen Hauses Sachsen. Wolfgango Krausio, in Chronico Misnico. Laurentio Fausto in der Erklärung des Fürstlichen Stammbaums der Herzogen zu Sachsen. Spenero, in Sylloge Genealogica. Tobia Pfannero in elegantissimo nuper edito libello de precipuis Germaniae Principum domibus, earumque ortu, divisione in familias, titulis, autorumque juribus.

ac Gubernatorem Frisiæ Orientalis. Ernestum excep-
 pit Fridericus III. Sapientis elogio posteritati com-
 mendatus: cui in Electoratu successit frater JOHAN-
 NES, Nostri JOHANNIS FRIDERICI Genitor, pieta-
 te ac fortitudine inclytus Heros. Hic adolescens (2.)
 Friderico III. Imperatori Romano comes ivit in Ita-
 liam, post in Vngaria filio ejus Maximiliano I. milita-
 vit: sub cujus expeditionibus bellicis in obsidione
 Albæ Græciæ mœnia primus conscendit, & coronam
 muralem reportavit. Eidem Imperatori contra Ve-
 netos belligeranti fortem ac fidelem operam præsti-
 tit: Wittebergensem Academiam cum fratre erexit,
 ac ortum vivo adhuc fratre bellum rusticum initio re-
 giminis sui sedavit. (3.) Cæsi enim ipsius auspiciis
 rebelles rustici, eorumque fax & tuba Münzerus, Gi-
 deonis ensem somnians, captus, & cum aliis concito-
 ribus capitis damnatus est. Visitationem Ecclesiasti-
 cam instituit, (4.) ministros Evangelicos ubique
 præficiens Ecclesiis. Augustanæ Confessione subscri-
 psit, eandemque Carolo V. Imperatori anno 1530
 XXX. die XXV. Junii, una cum aliis Imperii Germani-
 ci Proceribus obtulit, ejusque Apologiam per Philip-
 pum Melanchthonem curavit adornari. Quo de ar-
 gumento uti multa in Sleidano, Thuano, Chytræo,
 Osiandro, Cœlestino, Hortledero; ita singularia non-
 nulla in Sauberti *Miraculis Augustanæ Confessionis* oc-

A 3

cur-

(2.) Crantzius, in *Saxonia*: ex quo repetit Fabricius, *Rerum Misnic.*
 p. 24. Reufnerus & Heiderus *locis citatis*.

(3.) Johannes Sleidanus *Commentarior. de Statu Religionis & Reipubl.*
 lib. V. Fabricius *Rer. Misnic.* p. 24. Reufnerus *Enucl. Stemm. VVitteck.* p. 43.

(4.) Chytræus, in *Saxonia* lib. XI. p. 392. Hortlederus, *Parte II. de*
Causis Belli Germanici lib. III. cap. XCI. pag. 1018. Ægidius Strauch, *Continua-*
tionis Sleidani de IV. summis Imperiis, pag. 14. 15.

currunt. Sed his omnibus pro gloria Dei fortiter gestis, clara quidem nomina Boni & Constantis (5.) meruit: attamen odium Cæsaris, aliorumque Principum invidiam non effugit: ac ab Isto etiam tum propter alia, tum inprimis ob fœderis Smalcaldici institutionem, solennem Electoratus Saxonici investituram, patrumque Juliensium hæreditariam confirmationem non potuit impetrare. Cum enim illa in laudatis comitiis, ut antea sæpe per libellos supplices, ita tunc coram expeteret, Cæsar per Fridericum Palatinum, & Henricum Comitem Nassovium respondit: *Nisi relicta Evangelica religione, ad Ecclesie Romana obedientiam rediret, Cæsaream Majestatem nequaquam velle ei regalia Electoratus Saxonici conferre, & pacta cum Duce Juliensi inita confirmare.* (6.) Sed nullis minis ad recipiendam Ecclesie Pontificie decreta, utpote Scripturæ Sacræ adversa, potuit revocari. Ut paucis me expediam, Johannes Elector, seculi sui splendor ac immortale decus, Princeps fuit avitis, paternis, fraternisque virtutibus simillimus, qui nihil in vita nisi laudandum aut fecit, aut dixit, aut sensit: quod de Scipione prædicat Vellejus Paterculus. (7.) Maternum vero genus deducit Noster a Sophia, Principe Meckelburgica, Magni II. Ducis filia, cui nulla virtus deesse potuit, cum plenissima adesset pietas. At enim talis tantaque fœmina duodecimo ab hoc puerperio die placide expiravit, & non diu post Torgæ sepulta est. (8.)

- (5.) Fabricius, Chytræus, Reusnerus, Dresserus, Spenerus, *locis laudatis.* Jacobus Augustus Thuanus *Historiarum lib. II. Tomo I.*
 (6.) Chytræus, *in Saxonia lib. XIII. p. 322.*
 (7.) *Historie Romanæ lib. I. cap. XII.*
 (8.) Fabricius, Reusnerus, *locis laudatis.* Rosinus *in Vita Iohannis Electoris,* Spenerus *in Syll. Gen. p. 347. 713. 714.*

Illustribus studiis Johannes Fridericus initiatus, egregiæ indolis in pueritia dedit specimina, & porro spe eximia adolevit.

Paterni materniqve animi indicia jam tum velut in Cyro & Alexandro M. per pueritiam in Nostro comparuerunt. Matre enim orbatum, Serenissimus Genitor educationi & informationi Georgii Spalatini, (i.) pietate & eximia eruditione præstantissimi Viri, ad quem etiam Papa Leo X. scribere non verecundatus est, in aula sua commisit: hac conditione, ut traditum fidei suæ Principem, tanquam charissimæ Conjugis, cum qua sibi vix triennium datum vivere, unicum desideratissimumque pignus, diligenter servaret, ne infectus pravis aulæ moribus vergeret in deterius; sed summo studio in id juxta incumberet, ut pietate, imprimis, moribus deinde Principe Christiano dignis, atque honestis disciplinis quam optime imbueretur. Quæ res Nostro ad maxima egregiæ indolis incrementa profuit. Nam sub hoc felicissimo ætatis puerilis artifice, pietate, & optimis literarum studiis, maxime autem historicis (enim vero Spalatinum inter Historicos haut vulgare nomen habuisse certum: ac edita non minus, quam quæ in tabulariis Saxonis asservantur manuscripta, produnt) bene fuit eruditus, atque adeo sic satis feliciter pro Serenissimi Parentis voto adolevit. Hanc egregiam institutionem post illa de hoc Præceptore suo aliquoties prædicavit, do-

(i.) Rosinus in vita Iohannis Electoris, Sleidanus lib. I. Frider. Hortederus Part. I. lib. IV. cap. XXIII. Melchior Adami in vita Spalatini, in Historia Theologorum Germaniæ.

ge-
nc-
ma
ter
io-
pa-
io-
da-
ita
ati-
lit:
be-
vel-
cum
llis
ut-
Ve
sui
pa-
l in
vod
Ma-
cipe
rtus
nim
erio
ulta
III.
s lau-
annis

doluitque anxie, quod non licuisset sibi diutius ejus doctrina uti, cum sperasset utique sub illo magnos in literis progressus facturum. Nec minus questum accepimus de successore Spalatino impari, M. Coldicio, quique vel eo nomine non adeo bene de se esset meritus, quod aliquanto liberiores vitam indulserit. (2.) Inter reliqua autem egregiæ indolis specimina non immerito referendum, quod puer octennis ad modum ceterorum puerorum publice in Ecclesia Catechismum perorantium, idem sibi permitti a Patre expetierit, & loco precibus relicto, incredibili cum auditorum admiratione ac voluptate perfecit. In cujus singularis pietatis memoriam B. Megalander Lutherus hymnum Mariæ eucharisticum theologica explicatione illustratum, & Prophetam Danielem civitate Germanica a se donatum, illustri ejus nomini inscripsit. (3.) Porro puer ob grassantem pestem in arce Wartburgensi prope Isenacum aliquandiu degens, agasoni ob præstitam nescio quam opellam, setogam daturum promisit. Quod cum post annos aliquot non incommode per supplex epistolium in memoriam revocaretur Principi, confestim recordatus, dixit: *Quodcumque Princeps inclyta familia satus promisit, id ut præstet necessum est.* Et ne differendo videretur negare, exutum protinus amiculum agasoni dedit, qui eo vendito, victum cultumque corporis in multum tempus sibi sufficiens comparavit. (4.) Et adeo

(2.) Rosinus in ejus vita.

(3.) Rosinus d. l. Præfatio illa in Danielem J. Friderico inscripta habetur Tomo V. Altenburgensi, pag. 1.

(4.) Rosinus d. l. Hortlederus Parte II. lib. III. cap. XCI. pag. 1016.

9.
adeo quidem integritati morumque probitati studuit,
ut Serenissimus Pater aliquando ad Lutherum dixerit:
filium suum Johannem Fridericum mire probum ac
candidum esse, & nimium tribuere Ordini Equestri,
qui ipsum olim in magnū sit adducturus discrimen. (5.)

(5.) Lutherus Tomo V. Altenburgensi, pag. 154. Rosinus d. l.

IV.

Anno clō 15 XIX. inter Ipsum & Cathari-
nam Philippi I. Regis Hispaniæ filiam facta
sunt sponsalia, sed ob religionis diversitatem
postea rescissa. Aliam tamen Deus postea Ei dedit
conjugem, Sibyllam, Johannis III. Juliaci, Cli-
viæ ac Montium Ducis filiam, quam anno
clō 15 XXVII. Torgæ in Matrimonium duxit.

1519.

1527.

Nimirum, cum Maximilianus Cæsar diem supre-
mum obiisset, & in ejus locum Carolus V. anno clō 15-
XIX. maxime Friderici III. Saxonis suffragio (qui dela-
tum imperium ingenti animo recusabat) designatus
esset, magnam pecuniæ vim per legatos Friderico ob-
tulit. Sed is cum rejecisset, aliam aggressus viam,
Catharinam sororem germanam fratris Johannis fi-
lio, Nostro Johanni Friderico uxorem promisit, die-
que III. Julii eodem anno singulari diplomate confir-
mavit. (1.) Scilicet se his sponsalibus Saxonum animos
in religione diversum sentientes Ecclesiæ Romanæ in
posterum facilius conjuncturum sperabat. Verum,
postquam consilium fefellisset, sororem Johanni III.
Regi Portugalliæ nuptam dedit. Noster, tunc sede-
cim annorum adolescens, maluit regia sponsa excide-

B re,

(1.) Tangit hæc sponsalia Paulus Langius, in Chronico. Citizenfi p. 880.

1527.

re, quam Evangelicam religionem Pontificia commutare. Igitur cum tempore de alia vitæ fortunæque focia fuit sollicitus, & cœlo ita ordinante, ac in re tanta diligenter occupatis (2.) Wilhelmo Comite Nassovio, Philippo Solmensi, Wilhelmo Nevenario, Comitibus, Sibyllam, virginem eximiæ virtutis & pulchritudinis, Johannis III. Juliaci, Cliviæ & Montium Ducis filiam, utriusque Parentum consensu, anno d. 1527. die IX. Martii magna pompa sibi in matrimonium collocari curavit Torgæ: præsentibus Serenissimo Parente, (3.) Georgio & Henrico Ducibus Saxonix, Philippo Landgravio Hassiæ, Wolfgango Palatino, Ulrico Duce Würtembergico, Henrico Duce Meckelburgico, Ernesto & Francisco Ducibus Brunsvicensibus & Lüneburgensibus, Wolfgango Principe Anhaltino, Günthero Comite Schwartzburgensi, Philippo Comite Waldeccensi, Justo, Gebhardo & Alberto Comitibus Mansfeldensibus, magnaque nobilium manu. Solemnia nuptialia splendidissimo cum apparatu, exquisitissimisque gaudiis (quæ inter ludorum equestrium pompa singulariter conspicua, cui ipse Serenissimus Sponsi Pater nomen dare, & citato cursu suspensum circulum petere voluit) per integram hebdomadam fuere celebrata. Ceterum hæc est inclyta illa Sponsa, quæ Serenissimæ Domui Saxonix successionis Juliacensis jura jam olim a Friderico III. Imperatore ob insignia merita Eidem clementissime collata, a Maximiliano I. firmata & aucta, denuo attulit, eoque perfecit, ut ab excessu ultimi hujus familiæ Ducis,

(2.) Spenerus d. l. pag. 355. 356.

(3.) Spangenberg. Chronico cit. cap. CCCLXIII.

acis, Rudolphus II. ac ceteri Augusti successores ea ipsa auctoritate Imperatoria per gratiosissima diplomata confirmarent, ac titulus *Ducum Julia, Clivia ac Montium, Comitum Marca & Ravensberga, Dominorum Ravensteinii Saxoniae Ducibus* maneret. (4.) Conjugii hujus e-logium optime expressit Theander Lutherus, dum, cum Collegiis sacrarum virginum & religiosissimorum virorum pie comparavit. (5.) Ex illo autem nati sunt Johannes Fridericus II. Johannes Wilhelmus, Johannes Ernestus, & Johannes Fridericus III. quorum educationi & institutioni Serenissimus Genitor praefecit pientissimum aequae & eruditissimum virum, Justum Jonam, Wittebergensem postea Professore Theologum, hinc Ecclesiasten Hallensem, ac in Ephoria Eisfeldensi demum vita functum: (6.) ac deinceps successorem dedit non indignum, Basilium Monnerum, qui ob singularem raramque eruditionem more seculi Basilius Vinariensis dictus: quique inter Senatores Consiliarios, ac denique Juris in hac Salana Academia Professores cooptatus fuit. (7.) Et hi quidem tanto studio illustrissimae fratrum quadrigae pietatem, bonasque literas instillarunt, ut ephebi in Academia Wittebergensi studiorum causa versantes, in conspectu Serenissimi Parentis, aliorum Principum, Comitum & Nobilium, juxtaque totius Academiae procerum ac studiosae juventutis, cum sin-

B 2

gu-

- (4.) Dn. Johannes Strauchius, *Dissertationum Exotericarum X. §. 12. seqq.*
 (5.) Rosinus *in Vita I. F.*
 (6.) Thuanus, *T. I. lib. II.* Melchior Adami, *in Vita Iusti Iona.*
 (7.) Hortlederus, *Parte II. lib. II. cap. XXX. pag. 171. & cap. XXXIV pag. 213.*

gulari omnium applausu latino sermone publice peroraverint. (7.)

(7.) Rosinus, in Vita I. F.

1530.

Anno c^lo I^o XXX. Augustanae Confessionis subscripsit, eamque cum aliis Imperii Statibus Carolo V. Cæsari Augustæ Vindelicorum obtulit.

De exhibita Evangelicæ fidei Confessione sectione II. actum; ibidemque Scriptorum aliqui laudati. Satis erit hoc loco monuisse, JOHANNEM FRIDERICVM Nostrum his Augustanis Comitibus interfuisse, Confessionis una cum Patre & aliis quibusdam Imperii Germanici Statibus subscripsisse, subscriptam Carolo V. Cæsari intrepide exhibuisse, exemploque Serenissimi Patris vitam & fortunas gravissimis periculis objecisse. Et memoratu quidem est dignissimum, quod dum in his Comitibus Doctores Pontificii verba Christi in institutione Sacræ Cœnæ: *Bibite ex hoc omnes*, unice ad Clericos pertinere pertinaciter assererent; facete æque ac prudenter regefferit Noster: Ergo & illud Christi: *Vos mundi estis, sed non omnes*, etiam vobis tantum dictum erit. (1.)

(1.) Rosinus, in Vita I. F. ex Thomæ Stybari, *Historica narratione de Vita IOHANNIS FRIDERICI*. Johannes Volpius, *Tom. II. Lctionum Memorabilium Cœtura XVI. pag. 515*, Hortlederus, *Parte II. de C. B. G. lib. III. cap. XCI. pag. 1016.*

1531.

Anno c^lo I^o XXXI. Serenissimi Patris nomine Ferdinandi I. in Romanum Regem electioni publice contradixit Colonia.

Præ-

Præsenti anno cl^o Io XXXI. illustrem legationem
 nomine Serenissimi Patris valetudine impediti, Geor-
 gio Spalatino, & aliquot Consiliariis comitatus, obivit
 Colonia; ac summa cum fide in ea se gerens, Caroli-
 nae Legis, sive Aureae, quam vocant, Bullae præscripto
 & auctoritate, nec non avita consuetudine nixus, Fer-
 dinandi Bohemiae Vngariaeque Regis, fratris germani
 Caroli V. Caesaris, electioni & renunciationi in Re-
 gem Romanum in Senatu Electorali publice contra-
 dixit. Et licet ad summam rei nihil proficeret; (re-
 nunciatio enim paulo post secuta) tamen, quod unum
 poterat, sedulo urgebat, scilicet electionem istam vide-
 ri illegitimam, ac ob id Patri Electori nequaquam pro-
 bari. (1.)

(1.) Sleidanus, lib. VII. Thuanus, Tom. I, lib. II.

VII.

Anno cl^o Io XXXII. Patri rebus humanis
 exempto in Electorali dignitate successit, ac-
 ceptamque religionem Evangelicam summa
 pietate & constantia tutatus est: unde Pii &
 Constantis cognomina adhuc vivus summo
 merito reportavit. Electoratum solus, Duca-
 les vero provincias aliquandiu regimine socio
 cum fratre Johanne Ernesto rexit.

In partem regiminis vivus vidensque Pater filium
 vocaverat, (1.) ut magis in posterum par ferendo
 foret oneri: at Serenissimo Parente vita functo, totius
 Imperii Electoralis & Ducalis magnitudo ejusdem

(1.) Rosinus, in vita I, F.

B 3

hu-

1531

1532

1532.

humero imponeretur. Nam ab anno clō 15 XXXII. usque ad ann. clō 15 XL. suo & impuberis Johannis Ernesti fratris nomine; inde, uti constituerat Parens, per biennium simul cum fratre Ducales ditiones feliciter gubernavit. Post initam vero cum fratre hereditariam terrarum divisionem, cum is Ducatum accepisset Coburgensem, ut Ipse antea Electorales, ita exin Ducales quoque provincias suas solus rexit. Quanta vero id fecerit cum pietate, prudentia, justitia & clementia, omnes & singuli subditi sunt experti. Enimvero initium a Deo rebusque divinis faciens, sollicitam Ecclesiarum visitationem per laudatissimos Theologos, Georgium Spalatinum, Justum Jonam, & Nicolaum Ambsdorffium curavit institui. (2.) In hac cum deprehensus Ecclesie cujusdam agrestis Pastor Catechismi ignarus, ægerrime tulit, & ut in posterum singulis concionibus catechetice publice Catechesios lectio in terris suis præmitteretur, saluberrime statuit. Gratiam suam & munificentiam in bonas literas ac literarum studiosos multoties testatus, quasi alterius instar Mæcenatis egit. Testis Academia Wittebergensis, quam clementissime fovit & nutrit, ibidemque studiosæ juventuti luculenta stipendia elargitus est: cujus donationis tabulas exhibet Fridericus Hortlederus. (3.) Casparis Crucigeri, Johannis Bugenhagii Pomerani, Theologorum Wittebergensium, & Johannis Æpini Pastoris Hamburgensis Panegyri Doctoralem præsentia sua splendidissimam reddidit. (4.) Honestas virgines ob paupertatem innubiles dotibus, suis

(2.) Chytræus, in *Saxonia* lib. XV.(3.) *Parte I. lib. V. cap. XXII.*(4.) Bucholzerus, in *Chronologia*. Rosinus, in *Vita*.

elocavit sumtibus. Pauperibus non minus quam opu-
 lentis & potentibus æquabile jus dici curavit: pe-
 tentibus conveniendi aditum dedit facilem: & ut
 paucis me absolvam, ita imperavit, ut subditis univer-
 sis merito esset charissimus. Atque tam egregios
 magni Principis mores ipsi etiam hostes admirati
 summis celebrarunt laudibus: ex quibus sufficiat non-
 nulla attulisse ex Ludovici de Avila, Ordinis Alcantara
 Equitis, Hispani Chiliarchæ, *Historia belli Caroli V. cum
 Smalcaldici fœderis sociis*: quæ ex Hispanico Italice ac
 Gallice, & exin a Gvilielmo Malinæo Brugensi latine
 reddita, post a Serenissimo Brunsvyico-Lüneburgensi
 Duce Philippo Magno germanice versa, & demum in
 Op9 Hortlederianum translata est. *Dux*, inquit, *Saxonie*
fortitudine, magnificentia, prudentia, humanitate con-
spicuus, in omnibus actionibus suis singulari utitur mode-
stia: etiam liberalis est admodum. Et ob hanc virtu-
tem multiplicem per universam Germaniam ab omnibus
& singulis in summa habitus dignitate, ubique amicorum
presidio fuit instructus. (5.) His igitur virtutibus in-
 clyta cognomina Pii & Constantis (6.) meruit:
 quæ non minora existimaveris, quam quemlibet am-
 plissimum ab hostibus triumphum.

(5.) *Parte II. lib. III. cap. LXXXI.*

(6.) *Thuanus, Tomo II. lib. XXXVIII. Historia Ecclesiastica Gothana
 lib. II. cap. V. §. 1.*

VIII.

Anno tandem clō lō XXXIV. electionem
 Ferdinandi Vngariæ & Bohemiæ Regis in Re-
 gem Romanum in Conventu Cadamico ap-
 pro-

16.
probavit, & Ulricum Württembergiæ Ducem
Carolo V. Cæsari reconciliavit.

Ab eo tempore, quo Ferdinandus Caroli V. frater
in Regem Romanum electus, similitates inter Ipsum
& Patrem Filiumque Saxones Electores perdurarunt,
donec per tractatus Cadamicos (a Cadamo Bohemiæ
oppido nomen habent) qualitercunque componeren-
tur. Tunc enim primo JOHANNES FRIDERICVS
Noster, Ferdinando pro Romanorum Rege agnito
titulum illum cœpit tribuere. Ac promisit vicis-
sim Ferdinandus Rex, se daturum operam, ut dignita-
tis Electoralis, itemque avari patrimonii investitura,
nec minus pactorum Juliacensium confirmatio Caro-
lus Imperator Johanni Friderico tribueret. Hoc ipso
in Conventu Cadamico simul quoque actum de resti-
tutione Ulrici Ducis Württembergici, ob vexatam
Reutlingam Imperii Germanici liberam urbem, a
Svevici fœderis sociis Ducatu pulsæ, cujus terras de-
mum a Carolo V. frater Ferdinandus acceperat, fru-
stra pro eo hæcenus deprecantibus aliis atque aliis
Principibus, donec Gallicana pecunia & Philippi Has-
siæ Landgravii armis adjutus, postliminio sua recu-
peraret. Quibus ut tranquille in posterum frueretur,
Cæsareæ item gratiæ restitui anhelavit: in quo præci-
pius ei in laudato conventu adiutor fuit, qui præsens
aderat, ac Philippi quoque vices obibat, Elector Noster.
Ac is quidem in reconciliationis a Cæsare propositæ
capita, ut scilicet Cæsar Württembergici Ducis titulum
servaret, Ulricus autem Ferdinandi quæ Austriæ Ducis
vasallus foret, nomine Ulrici consensit. Quæ quidem
ex

ex Sleidano, Crusio, Chytræo, Goldasto, Hortledero
& aliis summo cum studio declarat magni nominis
Jctus, Johannes Strauchius, singulari Dissertatione *de*
ejectione & restitutione Ulrici Ducis VVürtembergici. (1.)

(1.) *Quæ est in Dissertationibus Juris Publici Exotericis decima. Con-*
feratur Jacobi Masenii Anima Historia in juncto Caroli V. & Ferdinandi im-
perio representata, lib. V. cap. XIX. XX. XXI.

IX.

Anno clō lō XXXV. fœdus Smalcaldi-
cum a Serenissimo Patre inchoatum renovavit.

1535.

Anno clō lō XXXI. die XXIX. Martii Johannes Sa-
xoniæ Elector, cum quibusdam Germaniæ Principi-
bus, Urbibusque singulare fœdus in annos sex consti-
tuit: quod a Smalcaldia civitate, in qua primum con-
venerunt fœderati, Smalcaldicum appellari, magnum-
que exin nomen habere cœpit. Præcipue vero hoc
ipso cautum fœdere, ut si cui Sociorum forte vis a
Pontificiis inferretur, atque adeo religionis ergo pe-
riclitari contingeret, a reliquis auxilia in tempore
præstarentur: id quod jurejurando fuit confirmatum.
Religiosum hoc ac vere christianum fœdus, ex quo
per quinquennium viguisset, anno clō lō XXXV. pridie
Natalitiorum Christi Serenissimi Patris æmulus & suc-
cessor JOHANNES FRIDERICVS Noster cum fœde-
ratis in seqvens prorogans decennium, pristinum af-
fectum & mutuam concordiam confirmavit, simulque
plures Confessionem Augustanam ore animoque sin-
cere profitentes ex communi decreto recepit. Vtrius-
que fœderis & socios & acta potissima post Sleidanum
(1.) Chytræum (2.) & Thuanum (3.) prolixè recenset

C

sape

(1.) *lib. VII. & IX.*(2.) *Saxonia lib. XIV.*(3.) *Tomo I. Histor. lib. I.*

sæpe laudatus, sed nunquam satis laudandus Hortlederus. (4.)

(4.) *Parte I. lib. VIII. cap. VII. VIII, IX. X.*

X.

1537. Anno clō Iō XXXVII. Articulos Smalcaldicos elaborari, & Concilia Pontificia ex foederatorum consensu fecit declinari.

Cum Paulus III. Pontifex alibi atque alibi Concilium indiceret, Elector Noster Smalcaldici foederis socios cum primi nominis Theologis die XXV. Februarii, laudato superioris seculi anno XXXVII. Smalcaldiam convocans, serio monere coepit, agerent prudenter, rem esse magni momenti. (1.) Igitur communi Societatis nomine controversos doctrinae Evangelicae elaborari iussus est articulos Theologus primarius D. Martinus Lutherus, ut, si concilium procederet, constaret liquido, quid & quatenus Pontificiis cedere liceat, & in quibus capitibus perseverare constanter vellent Evangelici. Nati exinde doctrinae Christianae articuli, vulgo a natali solo dicti Smalcaldici, quos foederata Societas approbavit, magnaque excellentissimorum Theologorum manus confirmavit: id quod ex ipsis articulis, & celebris librorum Ecclesiae nostrae Symbolicorum Exegetae B. Johannis Benedicti Carpzovii commentatione uberius patet. (2.) Caesarei pariter Legati Matthiae Heldi civilibus aequae atque ecclesiasticis propositionibus in laudato conventu

(1.) Sleidanus, *lib. XI.* Spangenbergius, *in Chronico Sax.* Chytraeus, *in Saxonia lib. XV.* Rosinus, *in Vita I. F. Spenerus, Syllog. Geneal. pag. 349.*

(2.) *Isagoges in libros Ecclesiarum Lutheranarum Symbolicos Parte III.* Eosdem articulos exhibet Lucas Osiander, *Epitom. Histor. Eccles. cent. XVI. lib. II. cap. XXXVII. pag. 253. seqq.*

tu responsum; & brevi post de repudiato Concilio Pontificio, tanquam minime libero, neque satis Christiano, & ob has, aliasque causas dubiæ fidei, scriptum publicum a fœderatis fuit editum. (3.) De Nostro quoque id singulariter est notandum, quod ad Lutherum ob corporis ægritudinem Smalcaldiæ decumbentem frequens inviserit, de ejus vita & valetudine sollicitus, uxori liberisque (si ad cœlestia Lutherum vocaret Deus) prospecturum promiserit, conceptis aliquando verbis sequentibus usus: *Euer Weib soll mein Weib / und eure Kinder sollen meine Kinder seyn.* Cumque ingravesceret morbus, carpento suo Wittebergam curavit devehendum. (4.) Et sic quidem Lutherus Theologis valedicens, cum jam reliquisset Smalcaldiam, retro prospectans in hanc memorabilem erupit formulam: *Deus vos impleat odio Papæ ac Satanae.* (5.)

(3.) Sleidanus, *lib. XI. Hortlederus, Parte I. lib. I. cap. XLIII.*

(4.) Videantur Opera B. Lutheri, *Tomo IX. Altenburgensi, pag. 1574.* Rosinus in *Vita I. F.* ex Friderico Myconio Ecclesiæ Gothanæ Superintendente, quo familiarissime utebatur Lutherus, oculato teste refert.

(5.) Carpzovius, *Isagog. part. III. sect. III. membro II. pag. 906.* Videatur item D. Joh. Christfried Sagittarii, *Historia Vita Lutheri Altenburgensi Operum Lutheri editioni juncta.*

XI.

Anno cl^o l^o XXXIX. Burggraviatum Magdeburgicum Magdeburgensibus oppignoratam numerata pecunia redemit.

1539.

Extincto Alberto III. Anhaltino, Sigismundi Cæsaris gratia suisque meritis Electorali dignitate & elogio ornatus inclytus Misniæ Marchio, Thuringiæque Landgravius Fridericus Bellicosus, idem ad succes-

C 2

sores,

fores, & Nostrum denique JOHANNEM FRIDERI-
CVM transmisit. Proprius huic dignitati fuerat Burg-
graviatus Magdeburgicus, ab Anhaltinis olim Sena-
tui Populoque Magdeburgensi oppignoratus, eoque
hactenus in titulorum serie omissus. Antiqui hujus
decoris cupidus Elector Noster egit cum Magdebur-
gensibus, ut pro numerata pecunia pignus redderent.
Hi cum conditionem non aspernarentur, solutis vi-
ginti duobus aureorum millibus, Burggraviatum ei-
que conjuncta oppidum Gommern cum præfecturis
Ranis, Elbenau & Gotta recipiens, ex eo tempore
Burggravi Magdeburgensis uti cœpit titulo atque in-
signibus, quæ Electoribus Saxonix ad præsens usque
manserunt integra. (1.)

(1.) Chytræus, *Saxonia lib. XV.* Dresserus, *Isagoges Historica Parte IV. fol. 436. 437.* Hortlederus, *Parte I. lib. IV. cap. IX. & lib. V. cap. XXIX.* Spenerus, *in Sylloge Geneal. pag. 349.*

XII.

1539.

Eodem anno clō 1539. Henrico Du-
ci Saxonix, agnato suo ad obtinendas Geor-
gii fratris, hæreditate relictas provincias au-
xilio fuit, turbasque Ecclesiasticas composuit.

Laudati anni die XXIV. Aprilis, Dux Saxonix Geor-
gius, præmisso Friderico filio, moriens, Carolum V.
Cæsarem, & fratrem ejus Ferdinandum, nisi Henricus
frater, Princeps orthodoxus, cum sobole, rejecta, quam
appellabat, religione novitia, antiquam reciperet, &
ad Pontificiorum castra rediret hæredes scripserat. (1.)

Ita-

(1.) Sleidanus, *lib. XII.* Fabricius, *Orig. Saxon. lib. VII.* Thuanus, *Tom. I. Hist. lib. II.* Dresserus, *Isagoges Historica Parte IV. fol. 453.*

Itaque ut amplissimas regiones legitimus hæres Henricus obtineret, omni studio annisus Noster est: cuius etiam operæ receptam hæreditatem in primis debuit agnatus Princeps. (2.) Insuper eadem tempestate Libertinorum sive Antinomorum auctorem Johannem Agricola[m] Islebium Lutheri industria in viam orthodoxam reduxit. (3.)

(2.) Sleidanus, *lib. XII.* Thuanus, *lib. II. Tomo I.* Spenerus, *Sylog. Geneal. pag. 349.*

(3.) Sleidanus, *lib. XII.*

XIII.

Anno c[on]s[ul]to XLII. Ipsi cum Mauritio Henrici Saxonis filio accerrimæ intercesserunt lites sine cæde tamen & sanguine compositæ.

1542.

Dissidii bellique inter Electorem Nostrum & Mauritium Saxonix Ducem origo, vulgo contentioni ex aleæ lusu nato adscribitur. Ferunt enim Mauritium omni pecunia amissa, Electorem ad continuandum ludum, deposito oppidulo fervidius sollicitasse, hoc itidem amisso, ab Electore Nostro increpitum, ut in posterum modum servaret in ludendo; Mauritium autem reprehensionis acerbiter gravius justo tulisse, statimque agnato suo bellum intulisse. Sed hujus causæ tot editis utrinque de hoc dissensione scriptis nunquam facta mentio est. Per injuriam igitur, aut forte per incuriam ab augusti nominis Historico Jacobo Augusto Thuano prima fabulæ narratio tribuitur Sleidano. (1.) Verum vindicavit Sleidanum optimus historiæ JOHANNIS FRIDERICI laudatissimusque conditor Fridericus Hortlederus, & potius Lam-

C 3

ber-

(1.) *Histor. Tomo I. lib. II.*

berto Hortensio (2.) scriptori Italo, ac Sleidano multo juniori eam deberi egregie docuit. (3.) Exarsit autem hæc intestina contentio prope in bellum eruptura ob Wurzenam, episcopali dignitate celebrem Misniæ civitatem, in qua sibi & Elector Noster, & Mauritius jus colligendi tributi in Turcicum bellum impendendi arrogabant. (4.) Huc accedebat causa de Episcopatu Numburgensi, cui ab excessu Philippi, Comitis Palatini ad Rhenum, Ducisque Bavariæ, qui & Episcopus Frisingensis, & Numburgensis hujus Episcopatus Administrator fuerat, in Mauritii gratiam, prætermisso Electoris consensu, Julio Pflugio, Viro equidem antiqva nobilitatis, ac reconditæ doctrinæ, at Pontificiis partibus addicto Collegium Canonicorum hanc dignitatem contulerat. Hinc repudiato Pflugio, Elector Noster Nicolaum Ambsdorffium nobili genere Theologum Wittebergensem, inaugurante Luthe- ro substituit. (5.) Atque hinc illæ lacrymæ: ac confestim Mauritius ad arma proclamabat. Et hunc quidem multi mirabantur eo vehementiæ progressum, ut, cui tam ipse, quam Henricus parens magnam fortunæ partem deberent, in eum tam funesta cogitaret. Sed procul a culpa inclytus Heros Juvenis. Excitatus enim, & tantum non compulsus fuit a Consiliariis, ex aula patris Georgii in suam receptis, qui Electori ob religionem Evangelicam erant infensissimi. Quod singulari epistola ad Mauritii Ordines perscripta, proxime

(2.) *lib. I. de bello Germanico* qui habetur apud Sim. Scharidium, *Tom. II. Rerum Germanicarum Scriptorum.*

(3.) *Parte I. lib. V. cap. XIII. pag. 1306.*

(4.) Hortlederus, *d. l.*

(5.) Sleidanus, *lib. XIV. Sermo B. Lutheri in hac inauguratione habitus exstat Tom. VIII. Altenburg. fol. 1. seqq.*

xime ante infaustum cum Cæsare ad Albim prælium
 questus est ipse JOHANNES FRIDERICVS. (6.) Ce-
 terum hoc ipsum quod instabat bellum vix tandem
 Philippi Magnanimi Hassiæ Landgravii, (7.) cujus fili-
 am duxerat Mauritius, opera indefessa, & divina Mega-
 landri Lutheri ad utrumque Principem & Status Pro-
 vinciales scripta dehortatione, (8.) paulo ante Pa-
 schales ferias compositum, exin belli Placentarum
 (der Fladenkrieg) nomen accepit. (9.)

(6.) Sleidanus, *lib. XVIII.* Hortlederus, *Parte II. lib. III. cap. LV.*

(7.) Idem Hortlederus, *loc. cit. pag. 521.*

(8.) *Tom. VIII. Altenburg. fol. 42. seqq.*

(9.) Dresserus, *Isagoges Historica Parte IV. fol. 448.*

XIV.

Eodem anno Henricum Ducem Brunsvi-
 censem ob foederatas aliquot vexatas civitates
 sociali bello debellavit.

Vix dum a proximo tumultu recepta quies: & ecce
 novæ oriuntur turbæ, prioribus longe perniciosiores.
 Henricus enim Dux Brunsvvicensis, Evangelico nomi-
 ni infestissimus hostis causas novorum motuum quæ-
 rens, Goslariam & Brunsvvicum foederi Smalcaldico
 addictas civitates perpetuis excursionibus atque rapi-
 nis misere vexabat: non temperans sibi a famosis con-
 viciis, turpibusque injuriis, maxime in Electorem No-
 strum: quem publico scripto hæreticum, seditiosum,
 Cainum, monstrum, Æsopum, nulla nec corporis nec
 animi virtute præditum, quem ipse quoque Lutherus,
 (licet ejus idolum ac velut alter Deus esset) rideret
 atque contemneret, non verecundabatur traducere. (1.)

Ita-

(1.) Sleidanus, *lib. XIII.* & ex eo Osiander, *Epit. Hist. Eccles. cent.*
XVI. lib. II. cap. XLIV. Schardius, *d.l. de Bello contra Henricum Brunsvvic. pag. 1513.*
 Eximia apologia extat in Opere Hortlederiano, *Parte I. lib. IV. cap. V. IX. & XII.*

Itaque cum diu multumque sive seria, sive tempore servientia edicta Cæsaris eluderet, & sociorum auxilium implorarent fœderatæ civitates, tandem JOHANNES FRIDERICVS Elector cum Philippo Landgravio, seposita ulteriori mora, armis aggressi fugant, provinciamque ejus omnem cum munitissima arce Wolfenbüttelio occupant, & ad pristinas artes conversum, ac Regis Galliæ auxilia circumspicientem ad tantas redigunt angustias, ut ipse cum Victore filio in Philippi Hassi manus sese tradere cogeretur. (2.) Memorabilis est moneta quam Elector Noster finito bello cudi curavit, in cujus altera facie habetur effigies Electoris cum hac inscriptione: JOHAN. FRIDERIC. D. SAX. BVRG. MAD. SOLI. DEO. VICTORIA. In altera autem facie imago Philippi Landgravii cum sequenti inscriptione: PARCERE. SVBJECTIS ET DEBELLARE SVPERBOS. 42. PH. LANDG. (3) Ipsius taleri delimationem ære expressam hoc loco representamus.

- (2.) Sleidanus, *lib. XIV. & XVI.* Thuanus, *lib. II. Historiarum Tomo I.*
 (3.) Hortlederus, *Part. I. lib. IV. rap. XLII.*

Anno clō Is XLVI. D. Lutherum Isle- 1546.
biæ in patria beate mortuum Wittebergam
referri, atqve ibidem in templo arcis cathed-
rali honorifice sepeliri iussit.

Omnia nata interire, neqve quidquam mortalitatis
legem effugere, suo etiam exemplo docuit summus Ev-
angelicæ veritatis præco Lutherus. De hujus vitæ exitu
& sepultura pro instituto breviter. Islebiam Witte-
berga a Mansfeldicis Comitibus vocatus, & dissidio-
rum arbiter electus, singulari inductus patriæ amore,
(alias a curis rerum civilium ad se propius non spe-
ctantium alienus) licet valetudine uteretur minus
commoda, eo profectus, primarium negocium cum
fide & diligentia tractans, subinde in templo ad po-
pulum conciones habebat. Sed postquam gravius
ægotare cœpisset, lecto se dedit, & jam vitæ finem in-
stare præsentiens, beatam analysin intrepide expe-
ctavit, ac postquam animam iterum atqve iterum ar-
dentissimis precibus Deo suo commendasset, die
XVIII. Februarii, annos circiter LXIII. natus placide
beateqve obdormivit. Vt autem eum vivum multi
complexi, ita nec a morte quidem ab amore ejus di-
velli potuerunt. Mansfeldici siquidem Comites san-
ctæ animæ exuvias, in sua, unde originem traxerant,
terra sepeliendas contendebant. Sed vicit JOHAN-
NIS FRIDERICI Nostri auctoritas, qui ut Witteber-
gam referrentur, atqve ibi terræ honorifice manda-
rentur obtinuit. Delatum igitur eo exanime corpus,
quinto post die in æde arcis cathedrali, funus comi-

D

tan-

tantibus omnium ordinum viris matronisque, cum maxime solenni pompa in sarcophago stanneo sepultum est. (1.) Justa parentalia beatis Manibus exsolverunt Johannes Bugenhagenius Pomeranus, Ecclesiæ Wittebergensis Pastor & Superintendens, & quo in vita utebatur intime, Philippus Melanchthon, qui iis temporibus principatum eloquentiæ facile tenebat. (2.) Ad tumulum Elector Noster effigiem aream, Lutheri formam affabre referentem magnisque sumptibus elaboratam ponere decreverat; quod bello Smalcaldico impedito non fuit integrum. Quamobrem demum a Serenissimi Patris obitu per Johannem Wilhelmum Ducem in templum huius loci oppidanum tanquam singulare cimelium & Academiae ac Civitatis ornamentum relata est. Inscriptionem prototypo exasse respondentem præsentii commentationi inferendam judicavi.

NOS DEI GRATIA GVILIELMVS, DVX SAXONIÆ,
LANDGRAVIVS DVRINGIÆ, MARCHIO MISNIÆ,
HANC LVTHERI EFFIGIEM, NON CVLTVS
SED MEMORIÆ GRATIA, HVC POSVIMVS.
ANNO. M. D. LXXI.

PESTIS ERAM VIVVS, MORIENS TVA MORS ERO
PAPA.

ANNO. M. D. XLVI. DIE XVIII. MENSIS FEBRVARY
REVERENDVS VIR MARTINVS LVTHERVS
THEOLOGIÆ DOCTOR. CONSTANTER. ETIAM
IN IP SO MORTIS ARTICVLO. TESTIFICANS
VERAM ET NECESSARIAM ECCLESIE DOCTRI-
NAM ESSE QVAM DOCVISSET ET ANIMAM SVAM
DEO

(1.) Sleidanus, *lib. XVII.* Thuanus, *Tomo I. Historiarum lib. II.* Videantur porro Opera Lutheri *Tomo IX. Altenburgensi, pag. 1580.*

(2.) Eadem Opera *Tomo VIII. pag. 847. seqq.*

DEO IN FIDE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI COM-
MENDANS. EX HAC MORTALI VITA EVOCATVS
EST. ANNO ÆTATIS SVÆ LXIII. CVM ECCLESIAM
DEI IN HOC OPPIDO ANNOS AMPLIVS TRIGINTA
PIE ET FELICITER TEXVISSET. CORPVS VERO
EIVS HIC SEPVLTVM EST + ESA LII. QVAM SPE-
CIOSI PEDES EVANGELIZANTIVM PAGEM.

HÆC ERAT EFFIGIES OPEROSE FACTA LVTHERO,
POSSET VT AD CINERES EIVS HABERE LOCVM.
PASSA FVERE TAMEN NON ILLVC TEMPORA PONI,
TVNC QVÆ CONCVSSIS ANXIA REBVS ERANT.
INCLYTVS HAC SAXO GVILIELMVS IN ÆDE LOCA-

RI

IVSSIT, ET HVIC VRBI TALE DICAVIT OPVS.
NON VT VANA FIDES ALIQVO CELEBRETVR ABVSV,
SIGNA SED ADMONEANT HVIVS VT ISTA VIRI:
AVSPICE TEVTONICIS QVO FRAVS INNOTVIT ORIS,
QVA CHRISTI POPVLOS IMPIA ROMA PREMIT.

QVI TVLIT AVGVSTOS LATII SEPTEMVIR HONORES,
IMPERII, MAGNIS IAN FRIDERICVS AVIS:
ESSET VT HÆC SANCTÆ DOCTRINÆ STRENVA CV-
STOS,

CONDIDIT AD SALÆ PVLCHRA FLVENTA SCHO-
LAM.

QVÆ TVMIDOS DOCTO CONFVNDERET ORE SO-
PHISTAS,

NEC SINDERET FALSIS DOGMATA VERA PREMI.
SED QVIA MOX ÆTAS MVNDI TRAHET ÆGRA RVI-
NAM,

PVLLVLAT ERRORVM NVNC NVMEROSA SEGES.
CHRISTE, TVI NOBIS ERGO DECVS ASSERE VERBI,
VT SINT QVI VERA TE PIETATE COLANT.

H. OSIVS F. (3.)

(3.) Fuit hic Osius, P. L. C. & in hac Salana Prof. Publ. Vid. M.
Adriani Beieri, *Syllabus Professorum Ienensum*, pag. 983. 984.

D 2

XVII.

1546.

Eodem anno clō lō XLVI. bellum defen-
sivum, dictum vulgo Smalcaldicum, adversus
Carolū V. Cæsarem cum fœderatis paravit.

Hic habemus principiū belli Smalcaldici, quod æta-
te brevissimum, mole maximum, eventu fuit tristissi-
mum. Obstat ejus magnitudo calamo, rerumque varie-
tas aciem fere intentionis abrumpit. Cum tamen hoc
ipsum præcipue inter illustria Electoris Nostri gesta o-
peræ pretium sit cognoscere, faciam quod solent qui
terrarum situs pingunt: scilicet in brevi quasi tabel-
la totam ejus imaginem amplectar, nonnihil ad ad-
mirationem virtutum Magnanimi Principis JOHAN-
NIS FRIDERICI me collaturum sperans, si ex diversis
belli hujus famosissimi Scriptoribus cognitione di-
gnissima excerpsero. Ad firmandum Austriacæ fa-
miliæ Imperium Germanicum prosperis fortunæ suc-
cessibus illectus, & ad Evangelici nominis interne-
cionem a Paulo III. Pontifice Romano impulsus, de
bello adversus Smalcaldici fœderis socios, quorum
potentiam suis obstare videbat conatibus, cogitare
cœpit Carolus V. Cæsar. Nondum enim penitus ob-
litus controversiæ de Romano Rege sibi & Ferdinan-
do fratri a fœderatis factæ: suspectabatque restitu-
tionem Ulrici Würtembergici, atque debellatum ca-
ptumque Henricum Brunsvicensem; facile reputans,
majora ausuros, si occasio daretur. (1.) Trium ve-
ro præcipue rerum habuit curam. Primum ne ope
de-

(1.) Hortlederus, *Parte II. lib. III. cap. XXIV. pag. 412.* Joachimus
Camerarius in *Vita Philippi Melancthonis pag. 236.*

destitueretur necessaria: deinde ut domesticum hostem foederatis excitaret: denique ne universa Principum Germaniæ ac foederatorum uno impetu in sese concitaret arma. Igitur auxiliare cum Pontifice fanxit foedus, in bellicos sumtus ducenta aureorum millia, nec minus millia duodecim peditum, ac equites quingentos promittente. (2.) Vocavit etiam Ratisbonam magni nominis Saxoniae Ducem Mauritium, cui, ut ad se pertraheret, dignitatem Electoralem cum opima hereditate JOHANNIS FRIDERICI agnati, quem cum complicibus rebellionis nomine proscripturus esset, jam tum obtulisse dicitur. (3.) Porro eundem fratremque Augustum Imperatorio edicto monuit, ut rebelium provincias in suam redigant potestatem, si detrectent, geminam cum hoste fortunam subituri. (4.) Eoque sive commoda sperantem, sive metu perculsum Mauritium in sua traxit castra. Præterea ad Germaniæ Principes, urbesque primarias, Electores puta, Coloniensem & Palatinum, Würtembergiæ Ducem, Senatam populumque Argentoratensem, Hamburgensem, Lubecensem, Francofurtensem, Noribergensem, Augustanum, Ulmensem, Bremensem, Nordlingensem plenas humanitatis scripsit epistolas, quibus a concepta, quam putabat, quorundam Principum rebellionem, partim a foedere Smalcaldico abstraheret, aut saltem neutri parti addictos redderet. (5.) Interim unicam in bellum Germanicum intendens curam, ab omni apparatu bellico ad

D 3

- lau-
 (2.) Sleidanus, *lib. XVII.* Thuanus, *lib. II.* Masenius *lib. VII. cap. V.*
 (3.) Thuanus, *Tom. I. lib. II.* Hortensius, *de Bello Germanico lib. II.*
apud Schardium, Tomo II. pag. 1613.
 (4.) Sleidanus, *lib. XVII.* Thuanus, *lib. II.*
 (5.) Sleidanus, *lib. XVII. & XVIII.* Thuanus *lib. II.* Masenius *lib. VII.*

laudati anni c^{lo} Is XLVI. mensem Junium ex foedere Pontificio sic satis erat instructus. Illustres exercitus Cæsarei Duces erant Ferdinandus Albanus, Jo. Baptista Castaldus, Johannes Jacobus a Medices, Reinhardus Comes Solmensis, Maximilianus Austriacus, Emanuel Philibertus Sabaudus, Ericus, Philippus Henrici captivi filius, & Georgius, Brunsvvicenses, Georgius Meckelburgicus Duces, Alvarus Sandæus, Alphonsus Vives, Jacobus Arzius, Fridericus Fürstenbergius, Octavius Farnesius, Alfonsus Dux Ferrariæ, Alexander Vitellius, Julius Vrsinus, Alexius Lascaris, Hieronymus Pisanus, Johannes Maria Paduanus, Nicolaus Plumbinus, Rudolphus Balioneus, Nicolaus Pertilianus, & complures alii, quorum nomina præfulgent apud Nicolaum Mameranum. (6.) Hæc Smalcaldici foederis socios diu celari non potuerunt. Et quia Cæsar cum Galliæ Rege pacem, & cum Turcico Imperatore paulo ante fecerat inducias, quicquid per famam increbuit, facilius credidere. Voluerunt autem a se & communi patria funesta omnia prius precibus quàm armis amoliri. Ea propter Philippus Landgravius Ratisbonam profectus, rumores de bello Germanico impulsu Pontificis gerendo Carolo V. coram exposuit, ei que Spirensium decretorum confirmationem summa modestia in mentem revocavit. At omnia dissimulans Cæsar, post alios aliosque sermones Landgravium cum proluxa benevolentia significatione dimisit. (7.) Et hæc simulata Cæsaris clementia securos fere reddidisset foederatos. Cum vero in Ger-

(6.) *In Catalogo Ducum ac Chiliarum Caroli V.* apud Hortlederum Parte II. lib. III. cap. XX.

(7.) Sleidanus, lib. XVII.

Germania & Italia rursus legerentur milites, Hispani-
 cæque adducerentur copiæ, quid animi esset Cæsari,
 haut difficulter sensere. Supplicibus igitur (quibus
 nihil repositum) literis a Cæsare rogaverunt pacem,
 & JOHANNES FRIDERICVS Elector ac Philippus
 Landgravius libellum apologeticum (8.) haut multo
 post emiserunt, nec minus exercitum celeriter cum
 ceteris conscripserunt sociis, certi pro aris & focis
 fortiter dimicare, vimque vi repellere. Quandoqui-
 dem igitur hostilem Cæsaris irruptionem augeter fa-
 ma, peditum septuaginta ac equitum quindecim mil-
 lia in Sveviam & Bavariam eduxerunt. Inter Duces
 post JOHANNEM FRIDERICVM Electorem, & Phi-
 lippum Landgravium, præcipui nominis erant Johan-
 nes Ernestus Electoris frater, & filiorum maximus Jo-
 hannes Fridericus, Philippus Dux Brunsvvicensis, cum
 Ernesto, Alberto, Johanne & Wolfgango filiis, Fran-
 ciscus Dux Lüneburgensis, Wolfgangus Princeps An-
 haltinus, Christophorus Princeps Comes Hennebergi-
 cus, Georgius Dux Würtenbergiæ, Ulrici frater, Alber-
 tus Comes Mansfeldensis, cum Johanne & Volrado filiis,
 Ludovicus Ottingensis Comes, cum filio cognomi-
 ne, Gvilielmus Fürstenbergicus, Christophorus Ol-
 denburgicus, Hubertus Beichlingius, Johannes Hei-
 deccius, Comites, Henricus Schombergius, Theodo-
 ricus Taube, Sebastianus Schertelius, Christophorus
 Steinbergius, Wilhelmus Schachtius, Georgius Rec-
 rodus, Balthasar Gütlingus, Sebastianus Bessererus,
 Jodocus Rosebergius, Johannes Harderus, Matthæus
 Lan-

(8.) Quem paucis tangit Sleidanus, *lib. XVII.* sed totum exhibet
 Hortlederus, *Parte II. lib. III. cap. XI.*

1546.

Langemantelus. (9.) Tantæ expeditionis delato ad Cæsarem certo rumore, JOHANNEM FRIDERICVM cum Philippo Landgravio, publicis tabulis, tanquam rebellionis ac læsæ majestatis reos, sine Electorum suffragio, die XX. Julii, anno c̄l̄o Is XLVI. proscripsit. Aucta inde belli justitia, jure sibi visi sunt agere, nec peccare in leges, si Cæsari bellum denunciarent. Id majorum more ex castris ad Donavverdam per nobilem a Plato adolescentem tubicine comitatum (10.) XI. die Augusti fecerunt. (11.) Et sane ni Ducum æmulatio atque nimia cunctatio magnis conatibus obstitisset, Cæsarem viribus inferiorem statim Ratisbonæ, dein Landshuthi, ac postremo in castris ad Ingolstadium affligere, & tantum non potuissent opprimere: id quod non diffitetur haut postremus Cæsareanorū Ducum, Ludovicus de Avila (12.) jam aliquoties nobis laudatus, itemque Johannes Godojus: (13.) & omnes rei bellicæ periti ita postea censuerunt. Præsenti igitur occasione amissa, cum commodo castrorum ad Nordlingam atque Donavverdam situ defenderentur, ancipitem prælii aleam experiri minime consultum judicavere. Sic nulla fere memorabili gesta, tempus consumtum, nisi quod crebris excursionibus & levibus velitationibus utrinque nonnunquam dimicaretur, & a foederatis castra Cæsarea tor-
men-

(9.) Sleidanus, *lib. XVII.* Thuanus, *Tomo I. lib. II.*

(10.) Henricus Merckelius, *in Relatione Historica de Obsidione Magdeburgensi*, apud Hortlederum *Parte II. cap. XIX. pag. 1233.*

(11.) Avila, *lib. I.* Sleidanus, *lib. XVII.* Hortensius, *lib. II.* Thuanus, *Tomo I. lib. II.* Natalis Comes *d. l. lib. I.* Masenius, *d. l. lib. III. pag. 97.* Epistolam denunciatoriam habet Hortlederus *Parte II. lib. III. cap. XXIV. pag. 411. seqq.*

(12.) Avila *l. I.*

(13.) *lib. I. de Bello Smalcaldico* apud Hortlederum in calce *Partis II.*

mentorū impetu mire quassarentur. Et in Ingol-
stadianis quidem castris mille, nongenti & quod ex-
cedit, inventi sunt globi, quorum unus propter Cæsaris
pedes decidens, quod alioquin insolens, eo quo
ceciderat vestigio terra fuit obtectus. (14.) Itaque
tantus & sua quasi mole laborans exercitus, accedente
Ducum dissensione, cum castra Cæsareanis castris diu
habuissent opposita, justo nullo commisso prælio in
hyberna concessit.

(14.) Avila lib. I. Laurentius Surius, in Commentario rerum in Or-
be gestarum ab anno clō Is usque clō Is LXIIX. pag. 538. Masenius in Anima Hi-
storiae. lib. VII. cap. X. pag. 99.

XVII.

Eodem anno clō Is XLVI. Mauritius Dux
Saxoniae edicto Cæsareo compulsus, & Ferdi-
nandi Romanorum Regis adjutus armis, o-
mnia fere Johannis Friderici Electoris, oppida
suam in potestatem redegit.

1546.

Quando cum Smalcaldici foederis exercitu adver-
sus Carolum V. Cæsarem in Svevia & Bavaria morare-
tur JOHANNES FRIDERICVS Elector, eximia pro-
vinciarum suarum parte excidit. Nimirum Dux Sa-
xoniae Mauritius edicto Cæsareo (de quo proxime a-
ctum) morē gerens, cum Ferdinandi Romanorum Regis
milite, octo pedestribus & quatuor equestribus legioni-
bus se conjunxit, (1.) atque infesto hoc agmine Electora-
les ingressus regiones, oppida ac castra omnia, (si Isena-
cum, Gotham atque Wittebergam exceperis,) quindecim

E

cim

(1.) Sleidanus, lib. XVIII. Thuanus, Tomo I. lib. II.

cim dierum spatio occupavit: (2.) fulminis instar, quod uno eodemque momento advolat, percutit, disparet. Hujus fortunæ fama, qua de per conjugem certior factus, Electorem graviter perculit: contra autem Carolum V. qui id a Mauritio acceperat, incredibili gaudio implevit. Quod quidem ut publice testaretur, tormenta omnia in castris displodi iussit. (3.) Ceterum ob id Mauritius impietatis atque animi ingrati notatus crimine, quin & famosis libellis agitatus, scripto publico suam exposuit innocentiam. (4.)

(2.) Sleidanus, *lib. XVIII.*

(3.) Sleidanus, *lib. XVIII.* Thuanus, *Tomo I. lib. II.*

(4.) Sleidanus, *lib. XVIII.*

XVIII.

1547.

Anno cl^o 15 XLVII. Johannes Fridericus Elector amissa per absentiam suam oppida præsens recuperat singula; & Mauritio vicem rependens, adiutorem ejus Albertum Marchionem Brandenburgicum capit.

Postquam de illata per Mauritium provinciis suis clade JOHANNI FRIDERICO Electori in fœderatorum castris constitit, ad hostiles impetus propulsandos cum exercitus parte sibi properandum existimavit. Itaque decem peditum, & quatuor legionibus equitum stipatus, confestim in suas reversus provincias, non solum amissa oppida, idque inter adversa hyemis, recuperavit: sed etiam signis in Mauritio subjecta conversis, ipsum, Lipsia & Dresda exceptis, omnibus suis non minori celeritate quam felicitate privavit: ut vix credas fortunam Electoris tam ma-

turæ

ture succrevisse, floruisse, concidisse, surrexisse. (1.)
 Neque hic loci prætermittendum silentio, quod in
 Lipsiensi obsidione non sine præsentis Numine fuerit
 servatus, cum excussa tormento sphaera in patinam, ex
 qua cibum capiebat, decidua, plus horroris, quam
 damni excitaret. Locus in rei memoriam vel hodie
 Ubelessen audit. (2.) Electorali igitur potentia impar
 Mauritius, Cæsaris imploravit auxilium, qui Alber-
 tum Marchionem Brandenburgicum, egregium bello
 Principem, eximio cum exercitu, octodecim quippe
 peditum atque duobus equitum millibus auxilio sub-
 misit. (3.) Sed is Rochlicii, quo se continebat oppido,
 ab Electore ex improvise circumfessus, mœniis exce-
 dens fecit prælium, in quo cæde & fuga plerisque suo-
 rum amissis, sibi quoque per fugam consulturus, ab Er-
 nesto Brunsvvicensi Duce interceptus, custodia in ar-
 ce Gothana fuit deputatus. (4.) De præsentis Marchio-
 nis fortuna Hispanus arte ac Marte inclytus Ludovicus
 de Avila ita scribit: (5.) *Rochlizia, quam ab Alberto
 occupatam diximus, sub illustris cujusdam fœminæ imperio
 erat. Ea Landgraviæ soror, marito amisso, manserat in
 coelibatu. Hujus illecebris & conviviatorum frequentia
 inescatus Albertus, intra vinum & epulas (ut Germanis
 solenne est) choreis etiam aliisque id generis deliciis ani-
 mum oblectabat. Quibus artibus illa fidem & amici-*
 tiam

E 2

- (1.) Sleidanus, *lib. XVIII.* Thuanus, *Tomo I. lib. IV.* De Lipsiensi obsi-
 dione quædam affert Camerarius *in vita Melanchthonis pag. 251.*
 (2.) Nondum hæc memini in publicis scriptis legere. Habeo tamen
 ex ore quorundam Lipsiensium.
 (3.) Avila, *lib. II.* Godojus, *lib. I.* Faletus, *lib. IV.* Sleidanus, *lib. XVIII.*
 Thuanus, *lib. IV.*
 (4.) Sleidanus, *lib. XVIII.* Camerarius, *in vita Philippi pag. 251.* Thua-
 nus, *Tomo I. lib. IV.* Hortlederus, *Parte II. lib. III. cap. LXV. & LXVI.*
 (5.) Avila *lib. II.*

tiam simulans, altiore securitate hominis mentem sopie-
rat, quam ut virum Principem, & belli Ducem deceret.
Sed apud Carolum V. Cæsarem ab ipso Alberto ea,
propter scripto publico Avila injuriarum fuit postu-
latus, (6.) ac non ita pridem hujusmodi dictariis
doctam opposuit defensionem Vir Clarissimus Johan-
nes Georgius Layriz, Historiæ Sacræ, & Civilis in Gy-
mnasio Baruthino Professor Publicus, singulari Exer-
citatione Historica, quæ est de Alberto Juniori Marchio-
ne Brandenburgico. (7.)

(6.) Sleidanus, lib. XXIV. Thuanus, Tomo I. lib. IV. & X. ubi non
procul a primordio hujus scripti summam attingit. Integrum exhibet Hort-
lederus, Parte II. lib. V. cap. V. pag. 1299. seqq.

(7.) Habita Baruthi, anno clō 1oc LXXIV.

XIX.

1547.

Eodem anno clō 1o XLVII. die XXIV.
Aprilis, Johannes Fridericus Elector cum Ca-
rolo V. Cæsare Mülbergæ ad Albim commisit
prælium, in quo fortiter dimicans a suis de-
sertus, victus, captusque fuit.

Audita Alberti Marchionis clade atque captivitate,
Carolo V. Cæsari penitus decretum fuit nimiam JO-
HANNIS FRIDERICI Electoris potentiam a Saxonix
Duce Mauritio ejusque terris avertere, & si fors fave-
ret, bello Smalcaldico extremam manum imponere.
Igitur Mauritanis in subsidium adscitis copiis, primo
vere subito excurrentis magis quam ducens in Electora-
les provincias exercitum, & inimicis oppidis vel per
vim, vel deditone brevi occupatis, ocyus in Electo-
rem hostem movit, absque mora, si assequi daretur,
cum eo congressurus. (1.) Ea tempestate JOHAN-

NES

(1.) Avila lib. II. Godojus lib. II.

NES FRIDERICVS Elector Misena illustri ad Albim
 Mauritio nuper adempta civitate confidebat, cum de
 repentino Cæsaris adventu allatum esset nuncium.
 Hinc Wittebergam, munitissimam Electoralis terræ
 metropolin cum exercitu se recipere constituit, socio-
 rum auxilia, quibus par viribus foret Cæsari, præstola-
 turus. Itaque Misena relicta, transmissis Albim exer-
 citu, ne insequenti iter pateret hosti, ponte incenso,
 Mülbergam tendit. Progressus paulisper inhibuit cur-
 sum, quæ legenda esset via, cum Primoribus consul-
 tans. Erant qui Mülbergæ stationem cum exercitu
 habendam monerent: quod locus servando fluvii va-
 do esset commodus, castello quippe & altiori ripæ ag-
 gere munitus, unde hostis transitu facile posset arceri.
 At plures alii periculosam rati moram, deserendum
 judicabant oppidum. Sed major Electori fuit ani-
 mus, quam ut hæc sequeretur judicia. Illorum enim
 nimium audax; horum infra dignitatem suam existi-
 mans consilia, ne aut magnis excideret ausis, aut i-
 gnobili fuga sibi cogeretur prospicere, mediam in-
 gressus est viam. Dispositis ergo Mülbergæ ad Albis
 ripam præsidiariis, qui levibus tormentis navalem
 defenderent pontem, sique prævaleret hostis; solve-
 rent, Wittebergam deducturi: ipse cum exercitu pro-
 gressus, commodum deligebat locum, quo, si dimi-
 candum forte in itinere foret, non multum paucitati
 suæ hostium numerus obesset. (2.) Cæsar interim
 cum Electorem Albim transiturum, ac Wittebergam
 se recepturum intellexisset, ut præverteret institutum,
 velocitate opus credidit. Ac pristinae felicitatis fi-

E 3

du-

(2.) Sleidanus, lib. XIX. Thuanus lib. IV.

ducia fretus, quantumvis Duce de Alba supremo copiarum ductore, reliquisque a Consilio bellico id dissuadentibus, praemisso, qui ab accolis fluvii indolem & transitum exploraret, Albano, Electorem insequi, & cum eo configere statuit; animo in utramque fortunam, sive victor foret, sive nullus, plane obfirmato. Postquam ad ripam Albis ventum, aliqui Hispanorum peditum, ut hostibus navalem eriperent pontem, nihil cunctati, ore gladios, eoque incredibilem pugnandi ardorem praeferentes, invium rapidumque ingrediebantur fluvium: & licet a turbine globorum per praesidarios Electorales ex adversa ripa in ipsos sparso agitantur, tamen ut coepta desererent, permoveri non potuerunt; quin feliciter transnatantes, ponte reciso raptoque, in tutum emerferunt. Et hi quidem singuli finito praelio, pro tanta virtute praeter togam holosericam triginta coronatis a victore Carolo fuerunt donati. (3.) Dumque in eo erant, ut restaurarent pontem, quae noscenda percunctatus, supervenit callidus explorator Albanus, quem sequebatur juvenis molitor agrestis, cui Strauchii nomen fuisse memorant. (4.) Is fluvialis genii pergnarus, ac ob id lingua vernacula, *der Wegweiser und Gleitsmann*/ vulgo a suis dictus, ob raptos ab Electorali milite, equos bijuges vindicta aestuans, vado sponte demonstrato, viae ducem egit. (5.) Quae in tempore superveniens proditio Caesari in fortunam vertit: cum alioquin haut potuisset eo die integer transmitti exercitus;

(3.) Avila, lib. II. Godojus, lib. II. Hieronymus Faletus, lib. V. de initiis & progressu Belli Germanici apud Hortlederum, part. II. lib. III. cap. LXXXII.

(4.) Natalis Comes Historiarum lib. II. Merckelius, de Obsidione Magdeburgensi apud Hortlederum, Parte II. lib. IV. cap. XIX. pag. 1236.

(5.) Avila, lib. II. Faletus, lib. V. Thuanus, lib. IV.

eitus; ac interea Electori spatium suppeditasset Witte-
 bergam incolumem cum omnibus copiis secedendi,
 ac casibus profutura comminiscendi. Igitur alacer
 gaudio Cæsar ad transeundum se comparans, Hispani-
 co vectus eqvo, auro radiante lorica, quam fascia pu-
 nicei coloris ambiabat, galea item Germanica tectus,
 manuque brevem hastam gestans, (6.) ac speciem
 magni Julii referens, qui, transmissio olim Rubicone
 fluvio, in sola victoria fiduciam ponebat, (7.) cum
 quatuor millibus equitum expedita manu, monstra-
 tum fluvii vadum ingressus est. Transeuntem
 dixisse ferunt: OMNIS IACTA SIT ALEA! (8.)
 Superato feliciter flumine, proditorem aureis coro-
 natis centum ac duobus eqvis donatum dimisit, (9.)
 atque omni peditatu & tormentis majoribus relictis,
 quantum festinare poterat, ad hostem flectit iter, vel
 iniquiori loco pugnaturus, prius aut in munitum op-
 pidum quam ille se reciperet, aut viribus invalesce-
 ret. Erat dies Domino festus, ab Ecclesia *Misericor-*
dias Domini dictus, quo Cæsar ad Albim venit, paulo
 post diei exordium. (10.) Eo tempore cultui divino
 operabatur Elector, Christophori Hoffmanni sacri
 castrensis Oratoris eloquentissimi intentus sermoni
 solenni: cum interim Cæsarem fluvium transisse ru-
 mor advolaret, qua erat pietate, animique tranqvilli-
 tate, prius quam finita oratio, concione noluit exce-
 dere:

(6.) Avila, lib. II. Surius, pag. 551. Thuanus, lib. IV.

(7.) Vellejus Paterculus, lib. II. cap. XLIX. Svetonius in vita Cæsaris
 cap. XXXI. seq. Plutarchus in vita Pompeji.

(8.) Avila lib. II.

(9.) Avila d. l.

(10.) Sleidanus, lib. XIX. Mameranus, apud Hortlederum, Parte II.

1547.

dere: (11.) ac tum denique, sumto raptim cibo, adversario pugnandi potestatem facturus, cum iis quos secum habebat (miserat enim Thumshirnum cum parte exercitus in Bohemiam, & Comitem Mansfeldium in inferiorem Saxoniam) (12.) peditum scilicet sex, equitum tribus millibus ad resistendum se paravit, copias triplici disponens ordine; sic, ut fronte contractiori, & lateribus porrectioribus, omni peditatu in duo diviso agmina, ad laevam & dextram staret equitatus; in tertio ipse conspicuus, & animo fiduciaque excelsus, solenne Symbolum: *Verbum Domini manet in eternum!* in tesseræ vicem designans, ad fortiter pro Deo & patria pugnandum suos excitabat. (13.) Jamque hostium fremitus appropinquantium exaudiebatur, resolutaque pulveris nube, in conspectum veniebat Cæsar. Exercitus ejus in duplicem distributus erat aciem, ut frons porrectior latera essent angustiora. Ipse propius ad hostem veniens, milites ad fortitudinem adhortatus est, datoque symbolo D. Georgio Imperii, D. Jacobo Hispaniæ, quos faciunt, Patronis, circa meridiem atrox auspicatus est prælium, & effusis equitibus, subito in Electorales copias fecit impetum. (14.) Illi acrius quam constantius sub exordium pugnæ agentes, cum, displosis semel sclopetis, ad iterum implenda non daretur spatium, ab undique in ordines suos turbinis in modum confer-

(11.) Avila, lib. II. Faletus, lib. V. Hortlederus, Parte II. cap. II. cap. XXXI. lib. III. cap. LXXXIX.

(12.) Sleidanus, lib. XIX. Thuanus, lib. IV.

(13.) Avila lib. II. Godojus, lib. II. ubi Electorem *buon Duca* laudat. Faletus, lib. V. Thuanus, lib. IV.

(14.) Avila, lib. II. Sleidanus, lib. XIX. Thuanus, lib. IV.

fertim irruentibus hostibus haut difficulter omnes dissipati, fusi, fugatique. Et quis tot ludibria fortunæ, Ducum, agminumque cædem multiplicem, devictorum fugam, clades nunc singulorum, nunc universorum, aut animo assequi queat, aut oratione complecti? Alii quæ brevissimum patebat iter, alii diversos saltus, & ignotos sequentibus calles petebant. Eqves pedesque confusi, sine Duce, armatis inermes, integris debiles implicabantur. (15.) Cæsis per hostium rabiem mille & quingentis, (16.) in plures fuisset sævitum, nisi Cæsar, parce ferro, edixisset militi suo. A meridie ad vesperam usque horis novem continuis pugnatum est. (17.) Quadringenti circiter cum Johanne Friderico Juniore in caput vulnerato, at vulnere cæde percussoris pensato, (18.) Beuchlingio Comite & Recrodo se fuga eripientes, salvi Wittebergam evasere. (19.) Captorum in hostium manus pervenere sexcenti (20.) quos inter fuerunt Ernestus Dux Brunsvicensis ac Lüneburgensis, Carolus, Wolfgangus & Sigismundus, Comites a Gleichen, juvenis Comes a Beuchling, Henricus Ruthenus a Plauen, juvenis eqves Austriacus a Polhaim, Justus ab Hoym, quondam Cancellarius, Georgius Goldacker, venationum magister, Vitus a Pappenhaim, Philippus a Witzleben, Franciscus Röbel, Achatius ab Oberniz, Henricus a Bünau, Mauritius Vitzthum, Wolfgangus ab Heilingen, Christo-

- (15.) Avila, *lib. II.* Godojus, *lib. II.* Faletus, *lib. V.* Thuanus, *lib. IV.*
 (16.) Thuanus, *lib. IV.* Verum Avila, *lib. II.* duo millia & quingentos; Godojus *lib. II.* quinque millia; Faletus, *lib. V.* mille & septingentos, ponunt.
 (17.) Avila, *lib. II.* Sleidanus, *lib. XIX.*
 (18.) Avila, *lib. II.* Faletus, *lib. V.*
 (19.) Faletus, *lib. V.* Sleidanus, *lib. XIX.* Thuanus, *lib. IV.*
 (20.) Thuanus, *lib. IV.* Avila, *lib. II.* octingentos, Godojus, *lib. II.* mille numerant.

1547.

Strophorus & Johannes a Taubenheim, Levinus ab Ende, aliiqve. (21.) Ipse JOHANNES FRIDERICVS Elector, qvi non minus fortissimi militis, qvam optimi Imperatoris, fecerat officium, (22.) cedentibus ceteris, cum paucis strenue pugnans, ab undiqve & undiqve magna hostium caterva subito in sese irruente circumventus, & a Josepho Luccano Quinqueecclesiensi Vngaro, ut testis est Isthuamsius (23.) mala sinistra graviter mucrone perstrictus, & ab aliquo ex suis captivo proditus, atqve ex corporis majestate agnitus, (24.) (enim vero & corpore ac forma imperatoria a natura donatus, ut ipso aspectu cuivis injiceret admirationem sui:) (25.) cum nemo succurreret, ipseqve hostes undiqve instantes solus submovere non posset, a dicto Luccano etiam captus est: qvi auro argentoqve

præ-

(21.) Faletus, *lib. V.* Sleidanus, *lib. XIX.* Thuanus, *lib. IV.* Spangenbergius, *Chronici Saxonici, cap. CCCLXXXII.* Hortlederus, *Parte II. lib. III. cap. LXX. pag. 577. 578.*

(22.) Godojus, *lib. II.* Faletus, *lib. VI.* Sleidanus, *lib. XIX.* Thuanus *lib. IV.*

(23.) *lib. XIII. Historiæ Vngariæ,* & ex eo Martinus Zeilerus, *Epistola XIII. Centuriæ V.* Ceterum multum hic variant Scriptores. Apud Avilam, *lib. II.* Faletum, *lib. V.* Hortensium, *lib. VII.* Hispani, Vngari & Itali hanc gloriam sibi vendicant. Natalis Comes *lib. II.* Hippolyto Portio; Fabricius, *Rerum Misn. lib. I.* Crusius, *Annal. Sæc. Decade III. lib. XI.* Funccius, *in descriptione hujus praelii, qvam Commentariis Chronologicis* addidit, Spangenbergius *in Chronico,* Cluverius, *in Historia Universalis,* Tiloni Troto, Nobili Misnico adscribunt; cui se Elector captivum dederit, & ne exteri de eo gloriari possent, binos exentos digito annullos in testimonium traderit, idqve (ut apud Hortlederum, *Parte II. lib. II. cap. LXIX.* Baumannus, miles ad Senatum Roteburgensem ad Tuberam perscripsit) Electorem postea, exorta hac de re inter nationes contentione, publice confessum fuisse volunt: quæ res ceteros sedaverit.

(24.) Faletus, *lib. V.*

(25.) De eximia vasti corporis ejus specie Johannes Baptista Adrianus Nobilis Florentinus, de rebus gestis Caroli V. apud Zeilerum, *d. l. Epistola XCVI.* ita: *Giovan Federigo Elettore di Sassonia, era di smisurata grandezza, Et grossezza tale, che non habeva in tutta la Germania pari.* Unde ab adversariis *Crassus* dictus fuit. Vid. Fabricius, *Rerum Misnicarum lib. I.* Spenerus, *in Syllog. Gen. pag. 356.*

præfulgentem ejus ensem in virtutis ac fortunæ testi-
 monium rapuit: ipse vero Elector ab affluentibus
 Hispanis ei ereptus est; (26.) quem ab Hippoly-
 to Comite de Porto recepit Albanus, & eqvo Fri-
 sio insidentem, thorace nigricante lineis distincto ar-
 genteis, & lorica annulata indutum, ex vulnere in
 pugna accepto undante per faciem sanguine, ad Ca-
 rolum V. Cæsarem deduxit. (27.) Abeuntem alle-
 vatis in cœlum oculis dixisse legimus: *Miserere
 mei, Domine, nos sumus jam hic!* (28.) Ad Victorem
 appropinquans dextram exiit chirothecam, ex eqvo
 descendere annisus. Quem cum Cæsar languentem
 coram vidit, in eqvo manere jussit. Tunc Elector:
*Potentissime ac clementissime Cæsar, Cæsareæ Majestatis
 Vestra sum captivus.* Dicturum plura interfatus Cæ-
 sar: *Nunc ista me voce appellas, antea non ita solius?*
 Cumque Elector rursus instaret, haut sane trepidus
 petens, ut custodiam pro dignitate Principis sibi con-
 cederet, respondit ille: *Ego te pro meritis tractabo.*
 His Elector tecto capite: *In potestate vestra sum, agite
 mecum ut placet.* (29.) At Ferdinandus Cæsaris frater ter-
 ribili vultu intuens acrius ipsum increpuit, expro-
 brando objectans, quod se suosque omni potestate vo-
 luis-

F 2

(26.) Isthuanus & Zeilerus locis laudatis. Insuper de inusitate
 magnitudinis ocrea Electori post pugnam detracta gloriati sunt Hispani, ut ex
 Carolo Lotharingo, qui res illius anni in Commentarios redegit, Tomo I.
 libro III. refert Thuanus.

(27.) Avila, lib. II. Godojus, lib. II. Falerus, lib. V. Sleidanus, lib. XIX.
 Thuanus, lib. IV.

(28.) Funccius, d. l. Crusius, *Annal. Sæc. Dec. III. lib. XI.* ex Buchol-
 zero, Baumannus apud Hortlederum, *Part. II. lib. III. cap. LXIX.*

(29.) Avila, lib. II. Godojus, lib. II. Falerus, lib. V. Sleidanus, lib. XIX.
 Funccius, d. l. Surius, d. l. pag. 552. Thuanus, lib. IV. Baumannus, d. l. Mase-
 nius, lib. VII. cap. XXI. pag. 104.

luisset exuere. (30.) Ad quæ Elector, forte ne iras Principis acueret, tacuit: simulque Alphonso Vivi Hispanicæ legionis tribuno, qui demta galea pileum suffecit, in liberam custodiam fuit datus. Et hic imperatum diligenter curans, Electorem cum Ernesto Duce, in castra ad Albim relatum, ac sibi fractum reficiens, honestum ejus vulnus limpida elutum aqua, fecit obligari. (31.) Ita magno certamine defunctus Carolus V. Cæsar, inhibitis suorum excursionibus, datoque receptui signo, illud post victoriam Ponticam Caji Julii Cæsaris apophthegma VENI. VIDI. VICI. (32.) modeste sic inflexit: VENI. VIDI. AT. DEVS. VICIT. (33.) Et sane ita voluisse Deum, ut potior succumberet causa, eventus rerum omnium certus magister docuit. alioquin si tantum animi reliquis fuisset militibus, quanti supremo Duci JOHANNI FRIDERICO, ac singuli suum fecissent officium, vix futurum fuisse, ut eo ille die superaretur atque caperetur, vel ipse Ferdinandus Cæsaris frater testatus est. (34.) Adde quod præter illam molitoris nequitiam etiam aliam prodicionem intercessisse paucis tetigerimus: quæ de etiam Electorem aliquoties questum accepimus.

(30.) Sleidanus, *lib. XIX.* Merckelius, *d. l. pag. 1237.*

(31.) Avila, *lib. II.* Godojus *lib. II.* Faletus, *lib. V.* Sleidanus, *lib. XIX.* Thuanus, *lib. IV.*

(32.) Svetonius, *in vita Cæsaris, cap. XXXVII.*

(33.) Avila, *lib. II.* Godojus, *lib. II.* Surius, *pag. 553.* Masenius, *lib. VII. c. XXIII.*

(34.) Joachimus Camerarius, *de bello Smalcaldico* apud Marquardum Freherum, *Tomo III. Germanicarum Rerum Scriptorum, pag. 423.* Idem *in vita Melanchthonis pag. 252.* Merckelius, *d. l. pag. 1237.*

XX.

Infauftum Electoris prælium plurima præcesserunt ac comitata sunt prodigia.

Hæc

Hæc nisi annalium fide interentur, hodie fabulis viderentur propiora. Præfectum Bornensem (vetus id Misniæ oppidum) anno cl^o l^o XII. prædixisse annotatum est: *Affore aliquando tempus, quo Saxonie Elector mulctetur provinciis, quas tamen ejus posteri sint recuperaturi.* (1.) Et memorant Johannem Electorem JOHANNI FRIDERICO filio, forte ad hæc respicientem aliquando dixisse: *Prædictionem circumferri de Principe quodam ex Saxonie Ducibus, qui per proditionem tradendus sit in manus hostium, terrisque subjectis spoliandus: quid si ad Te forte pertineret?* (2.) Excepta quoque Megalandri Lutheri vox ad familiares non diu post Johannis Electoris obitum: *Provinciis nostris caldarium parabitur, in quo ita exercebitur Elector, ut in eo refrigerando quovis subditorum elaboraturi sint.* Germanica ita habent: *Man werde dem Land ein Schweißbad zurichten/ und den Churfürsten aufs Pflaster legen/ daß Land und Leut werden an Ihm zu fühlen haben.* Idem paulo ante excessum suum JOHANNI FRIDERICO imaginem obtulit, quæ representabat Ecclesiam in navicula a ventorum rabie jactatam, ut timor esset, ne vicinæ petrae illideretur. Haut procul in undis Elector ense cinctus Christum portabat humeris, & ut ad sustinendum nihil superaret virium, dextra arboris truncum, quem fortuna providerat, complexus, se allevare conabatur; cumque ex improvise Lutherum manu altera facem, altera librum præferentem in adverso littore videret stantem, vultu animoque in eum converso, vacillantibus

F 3

licet

(1.) Rosinus, in Vita J. F.

(2.) Rosinus, l. 1.

licet passibus ad eundem emergere tentabat. Tantæ optimi Lutheri pietatis fortunæque suæ, quam ominabatur, recordatus, quoties laudatam aspexerit imaginē, toties Serenissimum Electorem illacrymasse ferunt. (3.) Tale quid jam diu ante præfagiverat Fridericus III. Saxonix Elector, qui simul ac cum fratre Johanne aliquando e cymba apud Wittebergam exiverat, illam statim ruptam contractamque vidit; quod in omen Saxonix Domus bello distrahendæ accepit, dicens: *Profecto metuo post nos nostra navis, id est, Domus Saxonix dilacerationem.* (4.) Quindecim ante fatale ad Albim prælium diebus Wittebergæ communis Germanix Præceptor Melanchthon per somnium sibi visus est in scriptore Græco sequentia legere: Τιμόθεον ναυμαχῶντα ἀλώναι. *Timotheum (pium & amantem Dei virum) navali prælio certantem capi.* (5.) Fuit eo quo præliatum die, & ante illum pene tribus, solis tetra facies, impediēte lumen & eminentiam radiorum denso rubore, qui & in tectis ædificiorum & parietibus cum omnium intuentium stupore quodam relucebat: id quod non modo in Germania, sed Gallia etiam Britanniaque conspectum: ceu diserte asserunt, qui eo tempore vixerunt: Avila, (6.) Godojus, (7.) Mameranus, (8.) Sleidanus, (9.) Faletus, (10.) Crusius, (11.) Fabricius.

(3.) Rosinus, d. l.

(4.) Cl. Schurzfleischius ex Melanchthone & Peucero in *Notis ad Michaelis Bohemi vitam Alberti Animosi.*

(5.) Johannes Volfius, *Tomo II. Lætionum Memorabilium, pag. 304.*

(6.) *lib. II.*

(7.) *lib. II.*

(8.) In *Diario Belli Germanici apud Hortlederum, Part. II. lib. III. cap. I. pag. 233.*

(9.) *lib. XIX.*

(10.) *lib. V.*

(11.) *Annalium Sæv. Dec. III. lib. XI.*

cius. (12.) Contra observatum eodem die aquilam super exercitum Cæsareum passim volitasse. Ac porro milites Cæsareani lupum ex sylva forte proripientem gladiis confecerunt. (13.) Cum Misena postridie prælii hora septima matutina ob captum Electorem a Canonicis (quos vocant) Deo actæ essent gratiæ, hora V. pomeridiana basilicæ turres tres, tectum, campanæ, organumque musicum repentino fulminis ictu (quodque mirandum imprimis, nullo alio vel antegresso vel secuto) incensa, prostrata ac diruta. (14.) Augustani proceres Pontificii, ubi de Electoris captivitate audire, in lætitiæ signum tormenta bellica displosere. Et ecce bona pars valli & ædificiorum repente corruit. (15.) Hoxariæ inferioris Saxonix oppido Consul agebat, Balthasar Masco. Is, ut erat Evangelicis infensissimus, cum Electoris clades atque captivitas subito percubisset, iis superbe insultans, dixit: *Hem! ubi nunc est vestrum Evangelium? ubi nunc vestra Sacramenta? Nonne ex hac Cæsaris victoria manifestum sit, quæ & ubi vera sit Ecclesia atque religio?* Sed impii hominis linguæ intemperantiam subitanea morte divina Nemesis repente ulta est. (16.) Johannes Agricola Islebius etiam immodica verborum licentia ob adversam Electoris fortunam pro concione publice exultans, Cæsaris per Albim cum Israëlitarum per mare

(12.) *Rerum Misnicarum lib. I.* Videatur item Camerarius, in *Vita Philippi.*

(13.) *Avila, lib. II. Faletus, lib. V. Thuanus, lib. IV. Masenius, lib. VII. cap. XXII.*

(14.) *Fabricius, in Annalibus Urbis Misena, pag. 87. VVolffius, in opere laudato pag. 516.*

(15.) *VVolffius, ibidem. pag. 515.*

(16.) *VVolffius, ibidem ex Spangenbergio, pag. 514. Rosinus, d. I.*

rubrum transitu comparare, atque ad agendas DEO gratias populum commovere non erubuit. Heri impietatem insecutus famulus, non multo post gravi correptus morbo, omnibus Electoris hostibus, ipsique Agricolaë gravissimam Dei iram nunciavit; & ex eo cum gemitu finivit vitam. (17.)

(17.) VVolfius *ibidem* ex Spangenbergio, pag. 515. Rosinus, d. l.

XXI.

1547.

In castris ad Wittebergam postquam capituli sententia Electori denunciata, eandem ore animoque accepit imperterrito: cumque precibus Magnatum motus Cæsar mutaret sententiam, quando alia omnia, ac ipsam Electoratus missionem concederet, ad mutandam religionem Johannes Fridericus induci non potuit.

Igitur magno certamine defunctus, & memorabili victoria lætus Carolus V. Cæsar, in tempore eandem profecuturus, de obsidenda Witteberga habuit consilia. Hinc Torga cum magnificentissima, quam ibidem Elector condiderat arce, quaque animi gratia ad venationes præcipua utebatur, (1.) deditioe in fidem acceptis, validæ urbi exercitum admovit, præmisso caduceatore, qui, nisi dederetur Witteberga, Electorem extrema passurum minitaretur. Cumque oppidani Cæsar's minas insuper habentes animose responderent: *Eodem modo habitum iri Albertum Marchionem Brandenburgicum, quo JOHANNES FRIDERICVS a Cæ-*

sare?

(1.) Fabricius, *Rerum Misnicarum lib. I.* Thuanus, *lib. IV.*

sare: (2.) hoc responso vehementer offensus est. Et speciem perseverantis in obsidione ostensurus, praesidia Dresdæ, Lipsiæ atque Cygneæ a Mauritio Duce imposita cum sedecim tormentis majoribus ex armamentario Dresdensi adduci iussit. (3.) Deinde talem intendit rationem, qua charissima Electoris pignora, conjugem, liberos, fratrem ad dedendam urbem adigeret. Decimus (4.) nimirum erat mensis Maji dies, quo Carolus V. Imperator JOHANNEM FRIDERICUM Electorem, rebellionis ac læsæ majestatis, ut causabatur, reum, capitis in castris damnabat. Sedebat Elector cum Brunsvico-Luneburgensi Duce, Ernesto, mutuae calamitatis socio in tentorio, quando sententia Cæsaris decretoria in sanctum ejus caput per delegatum significaretur. Auscultabat interritus, nec aliqua pavoris nota in ipsius ore deprehendebatur. Tum hominem qui attulerat, sereno constantique vultu intuens, *Quid tum, dicebat, si Witteberga non tradita memori oporteat? Hec hæcenus, non vita mea petitur. Sed nihil ista me terrent: utinam nec conjugem, nec liberos, nec amicos. Mors mea neque Cæsari salutis, neque Witteberga erit damno. Non omnis moriar, multaque pars mei manebit urbi. Habebit filios mihi simillimos. Quod ad me, quorsum accessionem paucorum dierum homini non diu victuro? Si optio detur, malim re liberis salva, quam primum mori, quam diu illis ademptis vivere. Neque tamen prohibeo, ut pietati aliquid dent, & sibi satisfaciant, ut dum mei rationem habent,*

(2.) Thuanus, lib. IV.

(3.) Avila, lib. II. Thuanus, lib. IV.

(4.) Ita Faletus, lib. VI. Sleidanus, lib. XIX. septimum: Thuanus, lib. IV. ponit III. Idus Maji, qui fuisset duodecimus.

bent, non omnino salutis suæ obliviscantur. Addebat porro, se non desperare Cæsaris misericordiam, qui non ita secum esset acturus: veruntamen si perstaret sententia, petere, ut certo sibi renunciatur, quo de rebus ad uxorem liberosque constituat. Hæc elocutus, Ernestum, ad prosequendum latruncolorum ludum blandis verbis provocavit. (5.) Hanc erectam præcellæ mentis in tantis angustiis fiduciam merito miratur & extollit doctissimus prudentissimusque Scriptor Italus Scipio Amiratus, cujus verba afferam: Verum est, quod Saxonia Dux JOHANNES FRIDERICVS perdiderit Electoratum & magnam terrarum suarum partem propter denegatum Carolo V. obsequium: sed nunquam hominum excidet memoria, nobilissima magni fortisque animi demonstratio, cum a Carolo captus & in conspectum ejus adductus tanquam alter Perus, cui magnitudine corporis & animi haut multum dispar, illum rogaret, ut, quoniam captivus ejus esset, meminisset ipsum ut Principem Imperii tractare, sed severe increpitus caput proprio motu tegens, animose responderet, quod in Imperatoris voluntate esset positum, cum ipso agere quod luberet, se in ipsius esse manibus. Notabilius apparuit, quando mortis metu, si Wittebergam non dederet, terrefactus diceret: Non opus esse, ut sibi metus incuteretur, siquidem, etsi fortuna ipsum in Cæsaris potestatem conjecisset, non tamen ab ea simul animum sibi ablatum, quem ab omnibus affectibus humanis liberum retineret. Maxima præ cæteris admiratione dignum annotatur, quod prælecta ipsi mortis

sen-
(5.) Faletus, lib. VI. ubi simul sententiam decretoriam exhibet. Idem facit Natalis Comes lib. III. Thuanus, lib. IV. Historia rei gestæ quodammodo patet ex imagine apud Hortlederum, Part. II, lib. III, cap. LXXXI, pag. 722. ex quo in frontispicio hujus Exercitationis fecimus delineari.

*sententia vultum non mutaverit, & adjectis quibusdam
vere heroicis dictis Ernestum Brunsvicensem Ducem,
solicitaverit ad ludum Scacchorum persequendum. (6.)
Ceterum non vana Cæsaris fuit opinio. Salus enim
Principis Wittebergam expugnavit, & Carolus V. Jo-
achimi Brandenburgici Electoris, Wilhelmi Ducis
Clivensis, qui Ferdinandi Regis gener, & captivi Ele-
ctoris affinis erat, ipsiusque Mauriti Ducis commo-
tus precibus, JOHANNI FRIDERICO poenam capi-
talem in has, quæ sequuntur, condiciones remisit:
Septemvirali dignitati tam suo quam liberorum nomine
renunciet, jusque sit Cæsari pro arbitrio de ea statuere.
Quicquid per Cæsarem aut Concilium in religione desi-
nitum, approbet. Wittebergam & Gotham Cæsari tra-
dat, relictis in ea tormentis, & comatus tertia parte:
sine armis excedant presidarii. Albertum Marchionem
Brandenburgicum & Christophorum Landgravium Leuch-
tenbergicum sine lytro liberos dimittat, & ademta red-
dat. Mansfeldicis & Solmensibus Comitibus, Prussia Ma-
gistro, & Ecclesiasticis ablata restituat. Camera Impe-
riali a Cæsare constituenda pareat, & sumtus in eam sub-
ministret. Juri Lubecensi & Hallensi renunciet. A fœ-
dere Magdeburgico & Halberstadiensi, atque omni alio
contra Cæsarem & Ferdinandum inuito discedat, nec ullum
deinceps faciat. Henricum Brunsvicensem cum Caro-
lo Victore filio e custodia dimittat. Nihil contra Danie
Regem, eosque qui Mauritio militassent moveat. Cæsa-
ris & Ordinum Imperii decreta servet. Denique in cu-
stodia Cæsaris, aut Philippi Filii Hispanie Principis maneat.*

G 2

(7.) Has

(6.) Commentariis in Tacitum ex Italico latine versis.

1547.

(7.) Has omnes, præter eam de religione ratas habuit Elector. In id enim, quod Cæsar aut Concilium de religione statueret, ut assentiretur, nulla ratione, ac ne quidem per mortis extrema adduci potuit. Propterea articulum illum Cæsar manu sua induxit. (8.) His confectis Witteberga demum Cæsari fuit dedita, egressisque Electoralibus, Cæsareanus miles, sed non nisi ex Germanis lectus, excluso Hispanico, receptus est. (9.) Post illa Electoris conjux libertatem conjugis a Cæsare exoratura, cum filiorum minimo, ut & Johanne Ernesto mariti fratre, ejusque uxore Catharina urbem egressa, Regia Ferdinandi Romanorum Regis sobole, Johanne Principe Brandenburgico atque eximia nobilitatis corona stipata in Cæsaris venit tabernaculum; cujus aduoluta pedibus inter lacrymas & suspiria mariti salutem precata, victoris manu allevata, & conjugem adeundi, ac amore aspectuque ejus per octiduum in urbe fruendi concessa facultate, cum proluxa clementiæ significatione fuit dimissa. (10.) Captivus inde Elector ex castris in urbem digrediens, appositos custodes luculentis donavit muneribus, præfecto scilicet selectissimorum equorum quadrigam, ceteris trecentos imperiales elargitus. (11.) Ac mox Cæsar Wittebergam ingressus, exemplo Magni Alexan-

(7.) Avila, *lib. II.* Godojus, *lib. II.* Faletus, *lib. VI.* Sleidanus, *lib. XIX.* Natalis Comes, *lib. III.* Surius, *pag. 553.* Thuanus, *lib. IV.* Hortlederus, *Parte II. lib. III. cap. LXXII.* Masenius, *lib. VII. cap. XXIV.*

(8.) Johannes a Münster, in *Discursu Nobili, Quibus mediis Ecclesia reformata sit, pag. 269.* Sleidanus tamen *lib. XIX.* Merckelius, *d. l. pag. 1237.* & Thuanus, *lib. IV.* manu ministri id factum scribunt.

(9.) Faletus, *lib. VI.* Sleidanus, *lib. XIX.* Thuanus, *lib. IV.*

(10.) Avila, *lib. II.* Godojus, *lib. II.* Faletus, *lib. VI.* Sleidanus, *lib. XIX.* Thuanus, *lib. IV.*

(11.) Faletus, *lib. VI.* Thuanus, *lib. IV.*

xandri in captas Reginas Persicas, (12.) singulari animi moderatione usus, Sibyllam in arce cum honore invisit, & salute data, bene valere, bonoque animo esse iussit. (13.) Neque hic loci in sanctas B. Lutheri exuvias tacenda Cæsaris pietas. Enim vero cum oculis animoque quam maxime intentis ejusdem contempleretur sepulchrum, & Ferdinandus Albanus, Episcopusque Atrebatensis corporis effossionem atque concremationem operose requirerent, *Sinite ipsum*, inquit, *quiescere usque ad diem judicii omnium!* Addens insuper: *Non gero bellum cum mortuis.* Et severe prohibuit, ne quis tumbam violaret. (14.)

(12.) Curtius, lib. IV, cap. XII.

(13.) Avila, lib. II. Godojus, lib. II. Faletus, lib. VI. Sleidanus, lib. XIX. Hortensius, lib. VI. Thuanus, lib. IV.

(14.) Videantur Opera Lutheri, Tomo IX. Altenburgensi, fol. 1581. B. Johannes Conradus Danhauerus, in *Memoria Thadmasiandri Lutheri Argentorati clō lōc LXI. celebrata.* Christianus Matthiæ, in *Theatro Historico*, pag. 1045.

XXII.

Eodem anno captivus JOHANNES FRIDERICVS Elector, Carolum V. Cæsarem secutus, anno proximo clō lō XLIX. solennem Electoratus in Mauritium Ducem translationem mente tranquilla Augustæ spectavit, ac Oeniponte tandem fuit aservatus.

Bello Saxonico ex animi sententia confecto, Carolus V. Cæsar per Hallas Saxonicas (ubi Philippus Landgravius per famosas illas artes in ejus potestatem venit) Jenam nostram, Salfeldium, Coburgum, Bambergam

1548.

gam iter faciens, (1.) cum omnibus copiis Norimbergam pervenit. Imperatorem sequi cogebatur Elector, qui & ipse tandem Augustam Vindelicorum, quo Carolus indixerat comitia, anno dno 1548. pervenit. In illa urbe XXIV. mensis Februarii die abjudicata JOHANNI FRIDERICO decora atque insignia, quibus Electoralis eminet dignitas, cognato ejus Saxoniae Duci Mauritio, (cui jam tum in castris ad Wittebergam eadem contulerat) more rituque solenni confirmavit Cæsar. (2.) Magnifici hujus actus solennia intrepido vultu ex hospitio, quod e regione erat, spectavit JOHANNES FRIDERIGVS, ac, ut novus Elector novo honore feliciter frueretur, precatus est. (3.) Nec prætereundum hic loci, quod in laudatis comitiis, quantumvis ad extremas redactus angustias Princeps noster religionem publicam privatis anteposuerit commodis. Nam etsi Cæsar per Nicolaum Perennium Granvellanum & Antonium filium Episcopum Atrebatensem magnificis pollicitationibus, speque libertatis ostensa, ipsum ad recipiendam Interimisticam religionis, quæ noviter consarcinata erat, formulam sollicitaret, maluit tamen salva veræ fidei religionisque constantia, agitari miseris, quam ea turpiter commaculata libertati pristinae restitui. Et præsentis quasi Numinis favore, coelitus innoxio fulmine, quod tranquillo gelidoque aëre repente exaudiebatur (4.) animatus, perenni cedro dignum edidit respon-

(1.) Godojus, *lib. II.* Mameranus, *in Diario pag. 235.*(2.) Sleidanus, *lib. XX.* Thuanus, *lib. V.* Hortlederus, *Part. II. lib. III. cap. LXXXV.*(3.) Faletus, *lib. VII.* Sleidanus, *lib. XX.* Thuanus, *lib. V.*(4.) Hortlederus, *Parte II. lib. III. cap. LXXXVIII. pag. 950.*

sponsum : cujus summam Sleidanus (5.) Chytræus, (6.) & Thuanus (7.) attulerunt : sed integrum consignavit ὁ πρῶτος Hortlederus. (8.) Cumque postea illustrissimi filii oblatam a legato Cæsareo dictam formulam non repudiassent modo, sed & pro concione oppugnari, ac impietatis permisissent accusari, a Cæsare increpitus, ut ad imperata facienda eosdem hortaretur, in hæc verba respondit: *Nequaquam se posse filiis auctorem esse ea ut faciant, quæ ipse animo tranquillo facere nequeat.* (9.) Atque hæc (quæ verba sunt Chytræi) illustris confessio periculosissimis illis temporibus constanter a Duce Saxonie Electore captivo edita, majorem optimo Principi in omnium piorum animis, & tota Ecclesia sanctorum, laudem & gloriam ad omnem posteritatem peperit, quam ulla victoria bello parta efficere unquam potuissent. (10.) Exhinc durius & acerbius Cæsar ipsum habuit, ademptis etiam sacro codice, dulci miseriarum levamine, cum Lutheri scriptis: omnibusque concionibus Evangelicis, quin & statis diebus carniæ esu interdicens, in Brabantiam atque Flandriam tanquam in triumpho secum abduxit, ac Oeniponte tandem custodia Hispanorū asservandum dedit. (11.) In ea quotidie iis qui opis ejus indigebant, ad tolerandam vitam aliquid pecuniæ ex fenestra projiciebat. (12.) Ferunt etiam multos, præsertim ex pe-

(5.) lib. XX.

(6.) lib. XVI.

(7.) lib. V.

(8.) pag. 946. seqq.

(9.) Sleidanus, lib. XXI.

(10.) Chytræus, Saxon. lib. XVI.

(11.) Sleidanus, lib. XX. Hortlederus, l. I. pag. 950.

(12.) Hortlederus, l. I. pag. 957.

regrinantibus formæ captivi Principis cognoscendæ studio frequenter ab Hispanis, accepto munusculo, in hospitium intromissos fuisse. (14.) Attamen receptis sacris Bibliis (quod exemplar in Bibliotheca Academica asservatur) in illorum, ut & Historicorum variorum lectione assiduus fuit atque accubus. (14.) Itaque par tantæ calamitati JOHANNES FRIDERICVS, imo omni miseriarum confluge major, victus de Victore, deque fortuna ipsa in infelicitate sua triumphavit. Nam *in tanta rerum adversitate, quæ vel fortissimi cujusque pectus consterneret, nulla vox est a FRIDERICO audita, nulla dejectioris animi significatio facta, quæ fortuna commutationem testetur*: quæ quod ab hoste Ludovico de Avila profecta, eo magis æstimanda sunt. (15.) Hinc sicuti jam antea Pii & Constantis nomina meruerat, ita nunc quoque propter tantam tamque incomparabilem animi magnitudinem Magni, Magnanimi & Invicti, elogia apud posteros cum immortalis gloria sua indeptus est. (16.)

(13.) Hortlederus, *ibidem*.

(14.) Hortlederus, *pag. 956. 1016,*

(15.) Avila, *lib. II.*

(16.) Fabricius, *Rer. Misnic. lib. I. pag. 24.* Dresserus, *Isagog. Histor. part. IV. f. 447.* Historia Eccles. Gothana *l. II. c. V. pag. 748. 749.* Spenerus, *in Syll. Geneal. p. 356.*

XXIII.

1549.

Anno clō Io XLIX. fundamenta Jenensis hujus Academiae, & quod mireris, absens in custodia jecit JOHANNES FRIDERICVS. Operis totius gloriam Serenissimi ejus filii consummarunt.

Religionem Evangelicam per Interimisticam perse-

secutionem in angustias coactam videns, ejusque graviores casus timens captivus Princeps JOHANNES FRIDERICVS, interesse servatis ex naufragio regionibus suis existimavit, ut in locum amissæ Academiæ Wittebergensis aliud religionis bonarumque artium asyllum conderetur. Ad id, svasu præcipue Gregorii Pontani Cancellarii sui, & Nicolai Ambsdorffii, Jenam nostram amœnitate loci aërisque salubritate commendabilem consecravit, & ut Serenissimi filii laudati oppidi cœnobium Paulinum Auditoriis futuræ Universitatis publice dedicarent, statim primo captivitatibus anno paterne eosdem monuit. Qui per omnia Parentis voluntati obtemperantes, absque mora convocarunt viros eruditos, atque insequenti anno cl. l. XLIX. die XIX. Martii Gymnasium solenniter introduxerunt. (1.) Præsentibus Serenissima fratrum triginta Johanne Friderico II. Johanne Wilhelmo I. & Johanne Friderico III. Ambsdorffio, Aulae proceribus, Ministerio Ecclesiastico & Senatu oppidano, in felix auspiciis perorarunt Vir perelegantis ingenii, & svasissima carminum pangendorum facultate præstantissimus Johannes Stigelius: atque ob egregiam item doctrinam clarissimus Victorinus Strigelius. Ne autem Jena imago Academiæ magis quam Academia permaneret, redux ex captivitate JOHANNES FRIDERICVS sanctissimi propositi firmus, Serenissimum filium Johannem Wilhelmum I. una cum aliquot Consiliariis Bruxellas in Brabantiam ad exoranda a Carolo V. Cæsare jura & privilegia Academica ablegavit. Sed

Hæc,
 (1.) Breviter Camerarius, in *Vita Philippi*, pag. 258. Illustrissimi Principes Duces Saxonie mandato Patris, in Durlingia congregabant dissipatas & vagas Musas, & sedem his Jenam ad Salam amnem oppidum designaverant.

ca, ut ut non denegata fuerint, tamen tunc temporis impetrari nondum potuerunt. Igitur memor mortalitatis piissimus Princeps, novæ Academiæ salutem, in testamenti tabulis Serenissimis filiis commendavit, eosque serio monuit, ut nihil prius privilegiis impetrandis haberent. Talia moriturus repetens, præterea addidit: *Quamdiu monitorum meorum memores fueritis, excelsissime florebitis.* Itaque Serenissimi filii, negotium hoc solum sibi dari crediderunt: ac brevi post Patris obitum, communi nomine Johannes Wilhelmus I. pietatis, virtutis omnisque doctrinæ amantissimus Princeps, Pragam profectus, privilegia ibidem a Ferdinando I. Imperatore submissee rursus rogavit. Quæ ut certo promissa, ita non multo post Viennæ clementissime donata excellentissimus Legatus Johannes Schröterus (postea primus Academiæ Rector) inde secum asportavit. Tantæ molis fuit Salanam nostram condere Academiam, ut ad eam constituendam contendisse Virtus & Fortuna videantur. Solennis hinc introductio in illustrissima panegyri facta est anno c^o l^o LIX. die II. Februarii, Purificationis B. Virginis Mariæ sacro, Serenissimæ fratrum trigæ, Georgii Ernesti principali dignitate Comitis Hennebergici, Georgii, Ludovici & Caroli fratrum Comitum Gleichenium, Sigismundi Burggravii Kirchbergensis, Bartholomæi Friderici Comitis Beichlingensis, Philippi Comitis Nassoviensis, Pauli Martini Liberi Baronis a Polhaim, Joachimi & Sigismundi L. B. ab Andlau, Nicolai Ambsdorfii, Consiliariorum atque Nobilium præsentia illustrata, more majorum orationibus Johannis Friderici II. Christiani Pontani Cancell-

cellarii, & Stigelii celebrata, splendidis conviviiis lu-
disque equestribus finita fuit. Memorabile est sigil-
lum Academicum, brevi ante obitum beatum JOHAN-
NIS FRIDERICI, novellæ Academiae missum, in quo
ejus imago cum adjectis Electoratus & Ducatus Saxo-
nici insigniis, ac, quæ sequitur, inscriptione effulget:
JOAN: FRI: D: GRA: DVX: SAX: E. LA. THV. M:
MIS + ME. AVS. CEPIT. DO. GENA. hoc est: JO-
HANNES. FRIDERICVS. DEI. GRATIA. DVX. SAXO-
NIÆ. ELECTOR. LANDGRAVIVS. THVRINGIÆ.
MARCHIO. MISNIÆ. MF. AVSPICE. COEPIT. DO-
CERE. GENA. Sed en ipsam formam Sigilli Academici.

(2.) In piæ hujus munificentia memoriam intra Col-
legii (quod vocant) Academici aream, turri, per quam
in proximum templum itur, insignia Saxonica cum
hac, quam subjicio, inscriptione sunt affixa:
CVM. DISTRACTA SVO. BELLISQ: OBNOXIA. FATO:
ABDVCTVM GEMERET SAXONIS ORA. DVCEM:
H 2 TEM-

(2.) Historiam introductionis Academiae Jenensis eleganti epistola
ad Mariam Siculum scripsit Jo. Stigelius. Videantur porro Chytræus,
lib. XIX. Christianus Chemnitius, in præfatione Rhetorica Ecclesiastica: &
Beierus, in dedicentoriis Syllabi Rectorum & Professorum Jenensium.

TEMPLAQ: LVGERENT. PLANTARIAQ: ADDITA
 TEMPLIS
 INGENIIS. TRADVNT. QVÆ. BONA. VERA. SCHO-
 LÆ:
 ILLE. FAVENS. STVDIIS. ET. HONESTIS. ARTIBVS.
 ABSENS:
 HIC. DEDIT. AONIIS. OTIA. GRATA. CHORIS.
 ORNARVNTQ: DECVS. HOC. SOBOLES. GENE-
 ROSA. PARENTIS.
 TRES FRATRES. ANIMIS. ET PIETATE PARES.
 CHRISTE. TVI. COETVS. CVSTOS. ET MAXIME
 VINDEXT:
 DA. PACEM. STVDIIS. VT. CELEBRARE BONIS.

ANNO DNI. M. D. LVII.

Ipsam quoque Bibliothecam Academicam a Friderico
 Sapiente cœptam, a Johanne Patre ac se ipso insigniter
 auctam Witteberga tempore illo difficillimo deduci,
 ne per adversa belli diriperetur, sancte asservari, ac
 denique novæ Academiae fecit dedicari: (3.) quæ ex
 eo tempore variis accessionibus, & in his Arumæana,
 ac ante biennium per clementissimam Serenissimo-
 rum Nutritorum munificentiam lectissima Bosiana
 bibliothecis mirifice locupletata est.

(3.) Rosinus, in vita J. F. Beierus, d. l.

XXIV.

Anno clō 15 LII. Saxoniae Electore Mauri-
 tio Carolum V. Cæsarem cum foederatis bello
 opprimente, JOHANNES FRIDERICVS,
 certis legibus libertati fuit restitutus.

Stabat Mauritius fortitudine & felicitate inclytus
 Heros a partibus Caroli V. Cæsaris, easque strenue ha-
 etc.

1552.

ctenus defenſarat. Cum autem Philippum ſocerum
 Haſſiæ Landgravium poſt obnixas tum ſuas tum tot a-
 liorum Germaniæ Principum deprecationes non di-
 mitti, Germaniæque libertatem periclitari intellige-
 ret; Saxoniciæ virtutis memor, audendum aliquid pro
 ſoceri patriæque ſalute ratus, id quod precibus obti-
 nere non poterat, vi extorquere meditatus eſt. Nihil
 autem minus expeditionibus bellicis quam feſtinationem
 temeritatemque convenire arbitrabatur. Proinde
 conſiliis in ſummo ſilentio cum Johanne Alberto
 & Georgio Meckelburgicis Ducibus, Alberto Mar-
 chione Brandenburgico, ac Wilhelmo Haſſiæ Land-
 gravio diligenter communicatis, pactisque ſibi adjun-
 ctis Senatu populoque Magdeburgico, ac porro, inito
 cum Henrico II. Galliarum Rege foedere, (1.) cum
 ſociis alias atque alias, quibus propoſiti cauſas expo-
 nebat, edidit epistoſas. (2.) In his præ cæteris memo-
 rabilis erat Galliæ Regis, in cujus fronte pileus inter
 duos pugiones cum lemmate: LIBERTAS, ſplende-
 bat, ſequentem præferens titulum: HENRICVS SE-
 CVNDVS, FRANCORVM REX, VINDEK LIBER-
 TATIS GERMANIÆ, ET PRINCIPVM CAPTIVO-
 RVM. (3.) Poſt hæc non diu moratus, tanta celeritate
 inexorabilem Caſarem oppreſſit, ut hic audito ejus
 adventu, curſus magis quam itineris modo, adverſa
 cœli tempeſtate, concubia nocte, Oeniponte Villacum
 fugam instituere cogereſur. (4.) At ne hoſti ad liberan-
 dum

H 3

- (1.) Sleidanus, *lib. XXIV.* Thuanus, *Tomo I. lib. X.*
 (2.) Sleidanus & Thuanus *l. l.* Hortlederus, *Parte II. lib. IV. cap. IV.*
 V. IX.
 (3.) Hortlederus, *d. l. cap. III.*
 (4.) Sleidanus, *lib. XXIV.* Thuanus, *lib. X.* Natalis Comes, *lib. V.*
 Chytræus, *lib. XVII.* Surius, *pag. 588. ſeqq.* Maſenius, *lib. VII. cap. LXXVIII.*

1552.

dum JOHANNEM FRIDERICVM daretur spatium,
 (id quod nec ipse voluit Elector) conditione proposita
 ut quocunqve ipse iret remotis custodibus se sequeretur,
 donec plenum ad suos reditum concederet, valere,
 liberumqve esse jussit. (5.) Et hic Cæsareis mandatis
 morem gerens, Ipsum Oeniponte Villacum, & exin
 Augustam Vindelicorum subsequutus, ibidē singulari
 diplomate absolutorio, postquam certam spem perennaturæ
 clementiæ fecisset Cæsar, dimissus fuit. (6.)
 Ac poenituisse tandem Carolum V. quod tam duriter
 habuerit JOHANNEM FRIDERICVM, vel id indicio est,
 quod post solennem Imperii abdicationem, cum rerum
 gestarum historiam in mappis depictam in monasterio
 Hispanico, quo in vitæ reliquum consumpsit, parietibus
 affigi curasset, quoties historiam capti Electoris
 spectasset, ingemiscens dixerit: *Hunc si reliquisssem,
 qualis fuerat, mansisssem & ego, qualis eram.* (7.)

(5.) Sleidanus & Thuanus l. l. Hortlederus, *Parte II. lib. III. cap. LXXXVIII. pag. 957. 958.*

(6.) Cæsareum diploma exhibet Hortlederus, *d. l. pag. 958. 959. 960.*

(7.) Thomas Stibarus, *de vita J. F.* & ex eo Chr. Matthiæ, *d. l. pag. 1072.*

XXV.

1552.

Eodem anno JOHANNES FRIDERICVS captivitate liberatus honorifice ad suos rediit.

In pristinam ergo libertatem assertus, & plena ad suos redeundi facultate impetrata, Carolo V. Cæsari Augustæ valedixit JOHANNES FRIDERICVS, atqve incunte Septembri iter ingrediens, Pietatis quasi humeris in patriam fuit reportatus. Latitiam illius temporis, concursusqve civitatum, & vota pene inferentium cœlo manus, justa oratione persequi nec vires, nec institutum patiuntur. Ex tanta tamen rerum mul-

multitudine pauca delibabimus. Norimbergæ ap-
propinquantem Senatus per duos ex illustri ordine,
delegatos cum honorifica gratulatione suscepit, ei-
que immanis utriusque sexus hominum occurrit fre-
quentia, quæ jubilis, lacrymis, plausibus & votis in-
credibilem animi prædebat lætitiā. Postquam
Bambergam ventum, ab Episcopo magnifice exce-
ptus & equitatu auctus, Coburgum perrexit. Abhinc
cum prope milliare abesset, Johannes Ernestus frater
cum lectissima aulicorum corona, in Ipsum incidit,
qui per quinquennium non visum singulari affectu
complexus est, & inter tormentorum, tubarum ac
tympanorum clangorem in civitatem, indeque per
puerorum puellarumque solutis capillis & sertis ruta-
ceis ornatorum, ac assa voce solenne canticum *Te-
DEum Laudamus*, decantantium chorum in arcem
Ehrenburgum introduxit. Huc brevi post Serenis-
sima Coniux Sibylla cum filio natu majori adventans
in oscula & amplexus ruit. Inde digressus Salfeldium
pervenit, ibidemque simili mactatus honore Wolf-
fersdorffium petiit. Quod illic aliquantulum mora-
tus, quieti indulisset, eidem cognomen *bilaris reditus*,
lingua vernacula *die fröhliche Wiederkunft* adhæsit.
Hinc Jenam nostram tendens, ex quo in saltu Welni-
censi venatione se paulisper refecerat, pransus est in
sinu ejus vallis, sub fornice, ubi limpidissimus scatu-
rit rivus, accolis Penicke, vulgo propterea hodie
Fons Principis, der Fürsten-Brunn dictus. Et in tan-
tæ quidem rei memoriam Serenissimi filii fontis for-
nicem restaurarunt, & inserto lapidi sequens Johannis
Stigeli epigramma incidi curarunt:

FON-

FONTIS AD HVJVS AQVAM FRIGVS CAPTABAT
IN ÆSTV. *

SAXONIÆ ELECTOR, MYSTAQ: CHRISTE,
TVVS.

TV FONS IUSTITIÆ, VERÆ FONS VIVE SALVTIS,
SAXONIÆ SALVOS, CHRISTE, TVERE DVCES.

Vt Jenam ventum est, maximis omnium congratulationibus fuit exceptus. Ipsi obviam ibant cives armati, cetera oppidi pars, pueri item puellæque corollis rutaceis cincti, duce grandævo senatore, Studiosi porro cum octo Illustribus Comitibus & Professoribus adventum ad hospitii insigne *Atri Vrsi* (zum schwarzen Bärn) habentes valvas præstolabantur, advenientem faustis omnibus votis & modulatis carminibus excipiebant. Elector de reditu suo Comitum & Professorum gratulationes aperto audiebat capite, ipsisque gratias agebat. Et coronam Studiosorum blandius contuens, subridenti vultu ad Johannem Fridericum filium, & Lucam Kranachium, pictorem celebrem se convertens dixit: *Das ist Bruder Studium.* Ceterum tanta fuit Jenæ solennitas, ut vix illustriorem pompam viderit. Nam omnis ætas, & sexus, omnis ordo exultabat, ovabat, triumphabat. Cum Vinariam intraret proluxa nivei coloris crux in nubibus refulsit. Post illa Isenacum proficiscenti obviam procedebant parvuli coronis rutaceis redimiti hymnumque Davidicum. Psal. XCVIII. canentes, *Psallite, Psallite Deo nostro, quia mirabilia fecit.* Quam pietatem non sine lacrymis accipiens, assidenti Ambsdorffio dixit: *Quis ego sum, cui Deus talem exhiberifacit*

* Sic habent ipsa inscriptionis rudera. At apud Hortlederum arte II. pag. 96r. legas: *frigus captabat opacum.*

cit honorem? Atque ita patriis terris redditus, pie, provide, juste provincias relictas gubernavit. (1.)

(1.) Hortlederus, *Parte II. lib. III. cap. LXXXVIII. pag. 906. seqq.*
Rosinus, *in vita J. F. Heiderus, Vol. I. Orat. IV.*

XXVI.

Anno clō 15 LIII. JOHANNES FRIDERICVS ad extingvendum Osiandrisimum in Prusiam Theologos aliquot & Jctos ablegavit.

1553.

Per Interimisticam persecutionem anno clō 15 XLVIII. Noriberga ubi docebat, pulsus Andreas Osiander, Theologus non sine lacrymis nominandus, (1.) ab Alberto Marchione Brandenburgico Prussiae Duce fuit exceptus, & Pastor Regiomontanus, dein Episcopus Sambiensis, & tandem Theologiae Professor in Academia Regiomontana primarius constitutus, nova ibi sparsit dogmata, scilicet: *Etiam si Adam non peccasset, nihilominus incarnandum, sed non crucifigendum fuisse Filium Dei: Hominis justitiam non a fide, sed a Christo in nobis inhabitantis justitia pendere: Christum tantum secundum divinam naturam nostram esse justitiam.* (2.)

Hinc tristes Ecclesiae Evangelicae datae sunt turbæ. Ac in thesibus quidem *de Justificatione* in primis nactus est Osiander adversarios Regiomontanos Theologos, Fridericum Staphylum, Franciscum Stancarum, Georgium Venetum, Melchiorum Isinderum, Petrum Hegemonem, qui mirum in modum ore calamoque cum Osiandro disceptarunt. (3.) Sed cum frequentibus

I

con-

(1.) Sleidanus, *lib. XX.* Chytraeus, *lib. XVII.* Thuanus, *lib. XI.* Lucas Osiander, Andreae filius, *Epit. Hist. Eccles. cent. XVI. lib. III. cap. I. pag. 554.*

(2.) Sleidanus, *lib. XXI.* Chytraeus, *lib. XVII.* Thuanus, *lib. XI.* Johannes VVigandus, *in Osiandrisimo.*

(3.) Chytraeus, *d. l.*

1553.

contentionibus utrique cedere nesci, veritus ne neglectū incendium sumeret vires, & parva scintilla contenta magnum excitaret infortunium, dissensionem inter illos in compendium mittere laboravit Serenissimus Marchio Albertus, fundator & nutritor laudatæ Academiae benignissimus. Exin Joachimo Mörli-
no, Theologo excellentissimo mandavit, operam daret, ut Osiander cum adversariis conciliaretur. *Qvi* & frequenter industrieque de concordia cum dictis Theologis tractavit. Verum omnem perdidit operam, & indies magis magisque Pelidæ stomachus, sive obstinatus animus utrinque se prodidit. Igitur hinc atque inde Augustanæ Confessionis Principibus & urbibus primariis Osiandri missa fuere dogmata, Theologorumque censuræ ac judicio submissa. Hi omnes (exceptis Würtembergensibus, atque in his Brentio, (4.) qui non judicum, sed conciliatorū assumebant partes) concorditer improbarunt, refutarunt, & heterodoxias reum Osiandrum accusarunt. Talia perferre ac pati cum non posset Osiander, nimis duriter, & paulo infestius, quam pro moderatione Theologica, scripto publico se defendit. (5.) Altero hujus dissidii anno (qui fuit secundus seculi & quinquagesimus) mense Octobri vita excessit Osiander: nec tamen dogma ejus de Justificatione statim fuit extinctum. Etenim illud quasi orphanum susceperunt, foverunt atque tutati sunt Johannes Funccius & Johannes Sciurus, alii- que plures, qui ipsum quoque Marchionem Albertum hoc veneno infecerunt. Cujus etiam favore adjuti,
Mör-

(4.) Lucas Osiander, *Epit. Hist. Eccl. pag. 556.* Chytræus, *d. l.*

(5.) Lucas Osiander, *d. l.* Chytræus, *d. l.*

Mörlinum doctrina & eloquio præcellentem virum, ipsis sedulo pro concione adversantem, & bella Domini strenue gerentem finibus Prussicis cedere coegerunt. (6.) Tam miserabili Evangelicæ Ecclesiæ fortuna motus pientissimus Princeps JOHANNES FRIDERICVS, graviores turbas atque calamitates timens, Theologos aliquot & Jctos, puta: Fridericum a Wangenheim, Justum Menium, Johannem Stolzi-um, & Christophorum Elephantem in Prusiam amandavit, ut Albertum veterem amicum, in viam orthodoxam, monstratis Osiandri erroribus, reducerent. (7.) Quibus familiariter a laudatissimo Marchione acceptis, cognitisque eorum mandatis, Funccium, Sciurum, ceterosque Osiandri sectatores doctrinæ confessionem scribere jusit. Qua Theologis Saxonicis proposita, utrinque prolixè de ea disputatum fuit. Cumque & præside Poppone Principe Comite Hennebergico, de iisdem actum esset controversiis, tandem ultra trimestre Regiomonti commorati, cum in sententiis convenire non possent, scriptis judicio Ecclesiæ subjectis, re infecta abierunt. (8.) Paulo tamen post quævit hæc controversia, nec fuerunt, qui Osiandri causam odiose aut pertinaciter agerent aut urgerent. Et Dux Joannes Albertus Mecklenburgicus, Ducis Prusiæ gener, consensu soceri, omnibus Ecclesiæ ministris in Prussia persuasit, ut promitterent, se juxta Confessionem Augustanam docturos. Sic pax Ecclesiis Prutenicis restituta est. (9.)

(6.) Chytræus, *d. l.* Thuanus, *d. l.*

(7.) Chytræus, *d. l.* Rosinus, *in Vita J. F. ex VVigando.*

(8.) Chytræus, *d. l.*

(9.) Lucas Osiander, *d. l.*

1553.

Eodem anno clō 15 LIII. B. Lutheri Opera in tomos redigi cœpta, procurante JOHANNES FRIDERICO sunt continuata.

Quanti JOHANNES FRIDERICVS Theandrum Lutherum adamaverit, facile ex dictis *Sectione XV.* æstimare licet. Neque minus intelligemus ex præfenti. Ibi enim sancto ejus corpori æneum erexit monumentum; hic laborioso animo (ut cum Poeta loqvar) ære perennius exegit, regalique situ Pyramidum altius, quod non imber edax, non Aquilo impotens, aut innumerabilis annorum series & fuga temporum poterit diruere. Ejus scripta, inquam, passim dispersa, opera Johannis Aurifabri, & Georgii Rorarii, quem ex Dania huic fini evocarat, in certos tomos redigi curavit. Interruptus quidem per Bellonam sanctissimus labor; sed non plane fuit omissus. Etenim redux ex custodia JOHANNES FRIDERICVS post curas de nova Academia, nihil prius, nihilque habuit antiquius, quam ut hæcenus digesta Lutheri scripta per operas typographicas ad optatum finem perducerentur. (1.) Quem igitur Lutherus præclaris ornaverit elogiis, is vicem reddere Luthero per hanc ipsam operum editionem voluit. Commodum enim hic succurrit lectissimum de JOHANNES FRIDERICO Lutheri testimonium: *En! (Deo sit laus) castum & honestum vitæ cursum, os veridicum, manus munifica, pectus, Ecclesiarum, Scholarum, pauperumque diligens, sedulum, constans atq; fidum, in malorum vindictam, pio-*
rum

(1.) Videatur Aurifabri Præfatio Tomo VIII. Altenburg. præmissa.

rum tutelam. Sed en Germanica. Hier ist (Gott Lob) ein züchtiges und ehrliches Leben und Wandel / ein warhafftiger Mund / eine milde Hand / Kirchen / Schulen / und Armen zu helfen / ein ernstes beständiges treues Herz / Gottes Wort zu ehren / die Bösen zu straffen / und die Frommen zu schützen. (2.) Atque id ipsum testantur quoque Principis nostri dicta, quibus uno alterove frequentius fuit usus: *Spes mea in Deo: Fide, sed cui: Vertrau/und nicht zuviel. Wies Gott gefällt/ so gefällt mirs auch. Ich habß gestalt ins HErrn Gewalt.* (3.) Sic cum nonnemo Aulicorum eidem bene instructum commonstrans exercitum, diceret, *En Domine, nostros defensores!* confestim reposuit: *O miseros defensores, si nos Deus non defenderit.* (4.)

(2.) Lutherus Tom. VII. Altenburg. fol. 464. a. b. Huc etiam referas, quod Sereniss. Elector Luthero annulum signatorium, insigne Lutheri, rosam scilicet cui crux inserta, referentem ipse dono obtulerit. Videatur *Historia vite B. Lutheri Tom. IX. Altenburgensi* juncta. Et forte hic est annulus ille, qui Serenissimo Electori Joh. Georgio I. a pronepote Lutheri oblatus ab Ipso summe fuit aestimatus. Videatur D. Joh. Christfried Sagittarii, *Præfatio ad Tom. X. Op. Lutheri.*

(3.) Hortlederus passim in Opere suo, *Parte I. pag. 74. Parte II. pag. 572. 585.* M. Elias Geisler, in *Disput. de Symbolis Lipsiæ* anno clō Isc LXXIV. habita.

(4.) Martinus Zeilerus, *cent. I. Epist. XVIII.*

XXVIII.

Eodem anno clō Is LIII. Saxonix Electore Mauritio in acie cum Alberto Marchione Brandenburgico commisso, vulnerato, ac brevi post occumbente, in conventu Lipsiensi Electoratum ab Augusto Mauritiæ fratre JOHANNES FRIDERICVS repetiit: cumque res ex voto non

succederet, in conventu Numburgensi, certis conditionibus cum Ipso transegit.

Procuraverat pacem Passaviensem Saxonix Elector Mauritius, in tantum laudandus Heros, in quantum virtus & fortuna æstimari debent. (1.) Sed Albertus Marchio Brandenburgicus, publicis privata anteponeus, eandem respuebat, & tam singulari rerum militarium, qua pollebat prudentia, quam copiis suis fretus, propriis stipendiis bellum prosequeretur. Hinc Bambergensem & Würzburgensem maxime Episcopos, Imperiiqve aliquot liberas civitates, Noribergam imprimis, gravibus variisque afficiebat damnis, (2.) ac proximis quibusque receptis, & ceteras subigere tentabat. Et reformidabat peritissimi bello Ducis sibi que quondam conjunctissimi potentiam Mauritius, ac propterea nihil quod servandæ paci profuturum crederet, intactum relinquebat. Sed quando Albertus omnes preces conditionesque respueret, seque oblique præsentis bello peti crederet Mauritius; ac insuper a Camera Imperiali cum aliis ad ferenda ab Alberto læsis, & tantum non oppressis, auxilia incitaretur, (3.) procellas undique imminentes subire semel satius esse ducens, quam cavere semper, cum Henrico Duce Brunsvicensi foedere se conjunxit, ac Francconiam hostili agmine aggredi constituit. (4.) Hæc ut cognovit Marchio, singulari strategemate hostilem

aver-

(1.) Sleidanus, *lib. XXIV.* Chytræus, *lib. XVII.* Thuanus, *lib. X.* Ipsam transactionem habet Hortlederus, *Parte II. lib. V. cap. XIV.*

(2.) Sleidanus, *lib. XXIV.* Chytræus, *lib. XVII. & XVIII.* Thuanus, *lib. X. XI. XII.*

(3.) Sleidanus, *lib. XXIV.* Thuanus, *lib. XII.*

(4.) Sleidanus, *lib. XXIV.* Thuanus, *lib. XII.* Surius, *pag. 606.*

avertit impetum; summa scilicet celeritate in infe-
riorem contendens Saxoniam, ac Henrici Brunsvi-
censis Ducatum, instar ignis, qui obvias depopulatur
incendio sylvas, devastavit. Et tum quoque Mauri-
tius ad retundendam vim Alberti cum Henrico Duce
fatalem sibi petiit Saxoniam, ibique per Henricum
Ruthenum Bohemiæ Cancellarium, Ferdinandi Ro-
manorum Regis nomine, opera adolescentis nobilis,
Alberto bellum denunciavit, publica cum ipso con-
currere acie expeditissimus. (5.) Et morose nimium,
nec sine probris respondente Alberto, in Sivershusa-
no agro ipsum aggressus, post gravem pugnam fudit
fugavitque. Et felix fuisset Mauritius, si eandem &
vincendi & vivendi habuisset fortunam. Enimvero,
dum multus in prælio erigendo suorum animos for-
tissimi Ducis obibat munia, lethali sclopeti globulo
percussus, saucius in castra relatus, post paucos dies ex
vulnere mortem obiit: attamen tanquam Christia-
nus Epaminondas immortalis vivit, vivetque per o-
mnium seculorum memoriam. (6.) Post hujus obi-
tum fraternas provincias hæreditatis jure Dux Saxo-
niæ Augustus sibi vendicabat. At JOHANNES FRI-
DERICVS a Cæsare quondam ademptum repetebat E-
lectoratum. Igitur cum in Dania peregre abesset Au-
gustus, missis ad Mauriti Ordines legatis, Electorale
diadema sibi restitui postulabat, eaque de causa Jo-
hannem Wilhelmum filium in Belgium ad Carolum
V. Cæsarem, & legationem ad Ferdinandum Roma-
num,

(5.) Sleidanus, *lib. XXV.* Thuanus, *lib. XII.*

(6.) Sleidanus, *lib. XXV.* Thuanus, *lib. XII.* Dresserus, *in Isagoge,*
pag. 465. seqq. Fabricius, *Rerum Misnic. lib. I. pag. 26.* Reusnerus, *d. l. pag. 49*
Spencerus, *d. l. pag. 397.*

num, ut & Christianum III. Daniæ Reges destinavit.
 (7.) Interea propere ex Dania redux Augustus, omnes
 fratri subjectas provincias in fidem suam adegit, at-
 que Ordinibus provincialibus Lipsiæ conventum in-
 dicit. Eo quoque legatos misit JOHANNES FRI-
 DERICVS, denuo sua repetens. Verum Augustus
 pacta Cæsarea quibus teneretur, JOHANNI FRIDE-
 RICO in memoriam revocans, ad investituram fratri
 Mauritio atque sibi simul datam provocabat. Tan-
 dem post semestrem fere disceptationem anno clo I-
 LIV. in conventu Numburgensi, intermedio Christia-
 no III. Danorum Rege, his transactum est legibus:
 JOHANNES FRIDERICVS Augusto cedat Electoratum,
 qui eo sine prole mascula decedente ad se suosque redeat.
 Nati Electoris titulo, insigniisque tam in ob signandis lite-
 ris, quam in procudenda moneta, dum viveret, utatur.
 Augustus vicissim JOHANNI FRIDERICO arcem, ci-
 vitatem & prefecturam Altenburgensem reddat; arcem,
 oppidum, & prefecturam Königsbergensem in Franconia
 Würzburgensi oppignorata Episcopo redimat, eiqve cum
 oppido ac prefectura Alstedensi in Thuringia, solu-
 tis simul centum florenorum millibus, restituat. Saxo-
 nica tandem Domus confraternitas hereditaria superiori
 bello rupta sarciatur confirmeturque. Transactionem
 hanc a Ferdinando Romanorum, Christiano III. Da-
 norum Regibus, Augusto Electore Saxonix, Joachimo
 Electore Brandenburgico, Gvilielmo Duce Juliacen-
 si, Philippo Duce Pomerano, Philippo Hassiæ Land-
 gravio, Johanne Georgio Mansfeldensi, Alberto Ge-
 orgio Stolbergensi Comitibus, & Georgio Domino a Schön-
 Schön-

(7.) Sleidanus, lib. XXV. Thuanus, lib. XII.

Schönberg, Georgioque a Schleiniz, aliisque subscri-
ptam & obsignatam JOHANNES FRIDERICVS le-
thali lecto decumbens, paulo ante beatam ἀνάλυσιν,
manu sua sigilloque confirmavit, & ut Serenissimi filii
eandem sancte servarent, eos sedulo, cohortatus est:
qui proinde statim ei subscripserunt. (8.) Ceterum
Albertum Marchionem Brandenburgicum ad JO-
HANNEM FRIDERICVM venisse, eique ad recupe-
randa a Carolo V. Cæsare adempta Mauritioque data
exercitum obtulisse memorant. Sed illum, cui pax &
quies potior, a talibus consiliis abstinuisse, seque man-
surum in fide ac pace, cetera Deo permitturum, neque
unquam bellum suscepturum, neque gerentem adju-
turum esse, respondisse ferunt. (9.)

(8.) Sleidanus, *lib. XXV.* Lucas Oslander, *Epit. Hist. Eccl. cent. XVI.*
lib. III. c. XVI. Thuanus, *lib. XIII.* Transactio ipsa exstat apud Hortlederum,
Parte II. lib. III. cap. LXXXVIII. pag. 968. seqq.

(9.) Camerarius apud Freherum, *Tomo III. pag. 469.*

XXIX.

Anno clō Io LIV. JOHANNES FRIDE-
RICVS Sibyllam conjugem pie defunctam
sepeliendam curavit Vinariæ.

Nunquam diu eodem fastigio stare fortunam, & in
præsenti statu JOHANNES FRIDERICVS documento
esse potest. Mora non erat longa, quando amanti-
simam conjugem recepisset: & ecce inevitabile fa-
tum rursus eandem marito eripit. Hujus de virtute,
vitæque exitu & sepultura pauca referam. Illuxerunt
autem Christianæ hujus Principis virtutes præcipue
calamitoso illo tempore, quo marito in custodia Cæ-
sarea

K

sarea

sarea detento, viduata fuit: quod ne deflere quidem, quisquam satis digne, nedum verbis habuerit exprimere. Nam per totum illud spatium veste non alia, quam lugubri usa est: (1.) - continuis precibus dies noctesque in oratorio publico ac privato misericordiam divinam pro conjugis liberatione atque salute fatigavit; & ut sociatis gemitibus idem facerent subditi, Litaniam ternis hebdomatim vicibus publice in basilica Vinariensi canendam ordinavit. (2.) Ad didit porro heroico Lutheri hymno, *Serva, Deus, verbum tuum* (Erhalt uns/ Herr/ bey deinem Wort) sequens votum:

Ach! Herr/laß dir befohlen seyn
 Unsern Landsherrn den Diener dein/
 In festen Glaubem Ihn erhalt/
 Und rett Ihn aus der Feind Gewalt!

Inque his adversis, quatenus suppetebat facultas, non destitit consolari conjugem ex divinis oraculis, præcipue ex Psalmis Davidicis (quos omnes ita familiariter noverat, ut quemcunque nominaret versum, illa recensere integrum posset Psalmum, significato & numero & loco) (3.) eoque fidæ conjugis affectum copiose (4.) demonstravit. Reduce marito, una cum
 Ec-

(1.) Stolzius, in *Oratione funebri Sibyllæ dicta*, apud Hortlederum *Parte II. lib. III. cap. LXXXIX. pag. 988.*

(2.) Stolzius, *d. l. pag. 687.*

(3.) *Academiæ Jenensis Programma ad Sibyllæ funus* apud Hortlederum, *Parte II. lib. III. cap. LXXXVIII. pag. 976.*

(4.) Stolzius, *d. l. pag. 687.* Conf. Theophili Spizelii *Fürstliche Hele bey Schrift.*

Ecclesia solenniter Deo egit gratias, hac, quæ sequitur,
pericopa: (5.)

Wir dancken dir / du treuer Gott /
Daß du unsers Lands Fürsten Noth
Gewendet hast so gnädiglich /
Regier Ihn forthin seliglich!

Atque tunc demū voti sui compos facta (namque a Di-
vino Numine sincera fide, speque constanti multis cum
lacrymis precata, liceret ante mortem, liberationem,
felicemque mariti reditum suis oculis cernere) satis
se vixisse, putans, nil nisi dissolvi, & cum Christo esse
desideravit, anhelavit. Hæc meditati supremum
supervenit tempus, ad quod placide se composuit, di-
cens: *Etiamsi mortis vel vite mihi daretur optio, liben-
tiori tamen animo vellem arripere mortem.* (Wo mir die
Wahl gelassen solte werden / wolte ich lieber sterben /
denn in dem Jammerthal und betrübten Leben
länger leben.) (6.) Cumque differretur paulo dies ex-
pectatus, gravi morbo afflictata diu, cœli cupidissima,
ab! chare Domine, quæ mora est! (Ach! lieber Herr /
wilt du nicht bald kommen!) subinde ingeminavit.
(7.) Tandem compositis manibus, oculos ad cœlum
elevans, atque divinum oraculum, *Sic Deus dilexit
mundum*, orans, in conspectu optimi mariti, dul-
cissimorumque liberorum ipsam voculam *Amen* spi-
rans, pie placideque obiit. (8.) Funus Conjugis JO-
HANNES FRIDERICVS dignis principe celebravit

K 2

exc-

(5.) Stolzius, pag. 987. 989.

(6.) Sleidanus, lib. XXV. Thuanus, lib. XIII, Stolzius, d. l. pag. 989.

(7.) Stolzius, d. l. pag. 989.

(8.) Stolzius, d. l. pag. 989.

exequiis, exanimumque corpus, cunctis subditis non fecus atque in domestico luctu mœrentibus, in templo Vinariensi oppidano tumulo inferri curavit. Ipse quoque, infirma quantumvis valetudine, lectica vectus supremum honorem, amoremque dilectissimæ conjugii exhibuit. (9.) Id vero singulariter notandum, quod JOHANNES FRIDERICVS defunctæ eligens in templo conditorium, propriam jam tum prælagiverit animo mortem, his usus verbis: *Et mihi relinqvite locum brevi post ad Christum profecturo.* (Last mir auch ein Räumlein/ ich werde bald zu meinen HErrn Christo wandern.) (10.) Illustribus pientissimæ Principis Manibus parentarunt Johannes Stolzius, Concionator aulicus, (11.) eorumque virtutes Wittebergæ summis decoravit laudibus facundissimum os Melancthonis, (12.) Sepulchrali lapidi hæc incisa leguntur:

Im. 1. 5. 5. 4. Jare den ein und zwanzigsten. February. zwischen. Acht. und neun Uhr. zu Abens. Ist die. Durchleuchtig hochgebohrne Fürstin. und Frau. Frau Sibylla geborne Herzogin von Jülig. Slef. und Bergen etc. Landgrefsin in Düringen. und Marggrefsin. zu Meissen. von dieser Welt. ab=

(9.) Hortlederus, d. l. pag. 966.

(10.) Academiae Jenensis programma, quo JOHANNIS FRIDERICI funus indixit, & Ambsdorffius apud Hortlederum, *Parte II. lib. III. cap. LXXXVIII. pag. 980. 1006.* Conf. d. l. pag. 966. Sleidanus, *lib. XXV.* Fabricius, *Rerum Misnic. lib. I. pag. 26.* Rosinus, *in vita J. F. Thuanus, lib. XIII.*

(11.) Legi possunt Orationes duæ funebres apud Hortlederum, d. l. cap. LXXXIX. pag. 982. seqq.

(12.) Habetur *Tomo II. Orationum Philippi, pag. 757. seqq.*

abgeschieden. in Christo seliglich. entschlaf-
fen. und liegt. alhi. begraben. (13.)

(13.) Sic ex ipso cenotaphio Vinariensi descripti. Habetur etiam
apud Hortlederum, d. l. pag. 980.

XXX.

Eodem anno cl^o Io LIV. JOHANNES
FRIDERICVS curarum vitæqve satur, supre-
mum diem obiit, & Vinariæ ad latus Sibyllæ
conjugis sepultus est.

Non poterat eorum mors esse separata, quorum vi-
ta fuerat conjunctissima. Enim vero JOHANNES FRI-
DERICVS cum Sibylla conjuge & vivere amabat, & obi-
re libens. Credidisses unam mentem in duobus corpo-
ribus fuisse divisam. Igitur coeli appetentissimus, Amb-
dorffium, virum genere & eloquio nobilissimum, sibi-
qve familiarissimum accersivit. Huic inter lacrymas
& suspiria peccatorum suorum confessionem propo-
suit, ab eoqve & Johanne Stolzio, Concionatore auli-
co ex salvifico Dei verbo erectus, Sacræ Coenæ factus
fuit particeps: ac porro se divinæ voluntati commen-
davit, his conceptis usus verbis: *Si vivo, Domino vi-
vo, si morior, Domino morior: amantissimo Deo me to-
tum tradidi, eiqve omnia commisi. Ipse pro voluntate
sua divina bene faciet.* Lebe ich / so lebe ich dem

HERRN / sterbe ich / so sterbe ich dem HERRN. Ich
habe mich dem lieben GOTT befohlen / und dem als
les heimgestellt / der wird es wohl machen nach sei-
nen göttlichen Willen. Postea Serenissimis filiis gra-
vissimas vitæ regulas præscribens, persancte manda-

vit: *Pietatem colant: Concordiam seruent: Subditis
 suis gratiose imperent, nec tributis novis discrucient.
 Deum enim timendo; Et ei constanter serviendo mille
 benedictiones e caelo sibi sint attracturi, quae ab ipsis in
 subditos deriventur. Haec omnia manu stipulata ser-
 vanda promiserunt Filii. Tum cum Stolzio ex Scri-
 ptura sacra sanctum habuit colloquium, ejusque ex-
 positiones sollicitè audivit. Posthac noctu per so-
 mnium visus est sibi adstantem praestantissimae gravi-
 tatis videre virum, seque his alloquentem: *Si haberes il-
 lum, qui tuus altor Et educator, quique tecum fuit, Et mo-
 res tuos habet cognitos, tunc demum optime tecum esset a-
 Etum: Wann du den hättest/ der dich ernehret und
 erzogen/ der bey dir gewesen/ und deine Weise wohl
 weiß/ dann würde dir wohl geholffen werden. Ce-
 terum oblata hac specie admodum lætus, praesentibus
 ministris horis matutinis retulit, iterumque lectissi-
 morum Scripturae dictorum explicationem ex *Paulina
 ad Romanos epistola capite V. & concione Christi Mat-
 thei XI. 28.* attente audivit. Tandem clara voce has
 ad Deum preces fudit: *Miserere mei, Domine Deus Pa-
 ter celestis. Ah! Deus, miser ego sum peccator, de boni-
 tate tamen tua Et misericordia non desperabo, quae mil-
 lies multo omnium hominum peccata antecellit. Mife-
 rere mei propter Filium tuum dilectissimum. Erbarm
 dich mein/ Gott himmlischer Vater/ erbarm dich
 mein: Ach! Gott/ ich bin ein armer Sünder/
 doch will ich an deiner Güte und Barmherzigkeit
 nicht verzagen/ die da viel tausendmahl grösser ist/
 denn aller Menschen Sünde. Erbarm dich mein
 umb deines lieben Sohnes willen.* Et dictum Jo-
 han-**

hannis III. Sic Deus dilexit mundum, flagranti fide orans,
 sonorum duxit suspirium: ac porro eloqvebatur;
Domine Deus, in manus tuas commendo spiritum meum:
sis mihi peccatori propitius! Cumque Ambsdorffius
 morituro acclamaret: *Velletne in merito Christi mori?*
 clara voce: *Imo, Imo,* dixit. His dictis, sub oculis
 oculisimorum liberorum, amor & deliciae Germani
 generis animo tranquillo placidoque, ad felix confor-
 tium Salvatoris sui JESU CHRISTI, sanctorum Ange-
 lorum, piorum hominum, amantissimæque conjugis,
 ex lacrymabili vita in palatia pacis, facili *ἐὺ πάσσεια* vix
 advertentibus qui præsentibus adstabant, decimo post
 obitum Conjugis die excessit, ac cœlestem animam
 cœlo reddidit; postquam annos unum & quinquaginta
 ac menses tres vixisset. (1.) Ferunt eo ipso tempore
 Nebræ, Thuringiæ oppido binas in cœlo cruces pur-
 pureas comparuisse (2.) nec non multa tum visa pare-
 liæ, quæ non raro Magnatum mortem portenderint.
 (3.) Inclytas pietissimæ animæ exuvias, ut ipse præ-
 scripserat, sine ulla singulari pompa funebri, Christia-
 nis ceremoniis, inter subditorum fletus & gemitus,
 tanquam supremi honoris palmas, quas funeri impo-
 nere fas, piæque judicabant, proprio ad conjugis la-
 tus electo sepulchro intulerunt. Orationes funebres
 habuerunt Nicolaus Ambsdorffius, Justus Menius, &
 Johannes Stolzius. Stigelius tanquam singularia anno-
 tavit, quod Elector ultima verba cum Salvatore & Lu-
 thero

(1.) Hortlederus, *Parte II. pag. 966. 967. 968. 975. 1006. 1007.* Sleida-
 nus, *lib. XXV.* Chytraeus, *d. l. lib. XVII.* Thuanus, *lib. XIII.*

(2.) Rosinus, *in vita J. F.*

(3.) Hortlederus, *Parte II. pag. 976.* ex Johannis Garcei *Meteoro-*
logia.

thero habuerit communia; quodque vexillum in basilica post Christi in cruce pendentis imaginem fuerit suspensum. (4.) Cippo sepulchro imposito sequentia leguntur inscripta: (5.)

Im. 1.5.5.4. Jahre. Den dritten Martij zwischen neun und zehn Uhr. vor Mittag. ist der Durchleuchtigst. Hochgebohrne Fürst. und Herr. Herr. JOHANNES FRIDERICH. der Elder. Herzog zu Sachsen. und. gebohrner. Churfürst. Landgraff. in Thüringen. Marggraff. zu Meissen. von dieser Welt. abgeschrieben. in Christo seliglich. entschlaffen. und liegt. alhi. begraben.

Magnificum ipsi monumentum in templo Vinariensi a Serenissimis filiis sequenti anno positum, hodieque maximum ornamentum ejus loci: quippe in summo choro altare fact constructum, in cujus umbilico comparent imagines Christi crucifixi & Johannis Baptistæ agnum ad pedes ejus consistentis monstrantis digito, ut & Lutheri & Kranachii (quem & ipsum hoc opus pinxisse ferunt) in dextra autem ala JOHANNIS FRIDERICI & uxoris Sibyllæ; in sinistra Serenissimæ fratrum trigæ conspiciuntur imagines. His supposita visitur sequens inscriptio:

IL-

(4.) *Singulari Epistola de morte JOHANNIS FRIDERICI apud Hortlederum, Parte II. pag. 1006. seqq.*

(5.) *Habentur & apud Hortlederum, pag. 996. seqq.*

ILLVSTRISSIMIS ET INCLITIS PRINCI-
 PIBVS D. JOHANNI FRIDERICO. I. DVCI
 SAXONIÆ, IMPERII ROM. NATO ELE-
 CTORI. LANDGRAVIO THVRINGIÆ
 MARCHIONI MISNIÆ, &c. ET D. SIBYL-
 LÆ. NATÆ DVCI CLEVENSIS, BERGEN-
 SI, &c. DESIDERATISSIMIS PARENTI-
 BVS LVCTVOSI FILII, JOHANNES FRI-
 DERICVS II. JOHANNES WILHELMVS,
 JOHANNES FRIDERICVS III. GRATITV-
 DINIS ERGO, POSVERVNT.

ANNO DNI. M. D. LV.

CONFESSIS STABILI, PER SÆVA PARENTIBVS AR-
 MA

IUSTIFICAM PIETATE FIDEM, PIETATIS AMAN-
 TES,

GRATA PIIS SOBOLES, VNO TRES PECTORE FRA-
 TRES,

HANC TABVLAM POSVERE, ANNIS VT EVNTI-
 BVS ESSET

ADSERTÆ FIDEI MONVMENTVM, ET PIGNVS
 AMORIS.

CHRISTE TVIS PRÆSENS QUI TVTA VMBRACVLA
 PRÆBES,

VT SVPERENT ETIAM QVÆ NON SVPERANDA
 PVTANTVR,

DA PACEM ATQ. HOSTES COMPESCE, TVERE
 TIMENTES

TE MEDIANTE PATREM, CVJVS SAPIENTIA
 SPLENDES.

L

I PRO-

I PROCVL INFELIX HOMINVM SAPIENTIA, IV-
STVM
ANTE DEVM IN SOLO REDDIT FIDVCIA CHRI-
STO. (6.)

Ipsi etiam ab Ecclesia Christiano-Evangelica ho-
noricum epitaphium datum est, quod cum amor
piorum expresserit, nullam habuit invidiam, magna-
que fuit gloria. Factum autem ita:

JOHANNES. FRIDERICVS. DEI. GRATIA. ELE-
CTVS. MARTYR. JESV. CHRISTI. DVX. AFFLICTO-
RVM. PRINCEPS. CONFESSORVM. FIDEI. COMES.
VERITATIS. SIGNIFER. SANCTÆ. CRVCIS. AN-
TESIGNANVS. PATIENTIÆ. ET. CONSTANTIÆ.
HÆRES. VITÆ. ÆTERNÆ. OBDORMISCENS. IN.
CHRISTO. MIGRAVIT. EX. HAC. MISERRIMA. VI-
TA. IN. COELESTEM. PATRIAM. VINARIÆ. MEN-
SE. MARTIO. DIE. III. ANNO. M. D. LIV. ÆTA-
TIS. LI. (7.)

Et hæc sunt, *Leçtor Benevole*, quæ mihi ingenio
tam imbecilli, & exigua eruditione instructo de *Histo-*
ria JOHANNIS FRIDERICI licuit commentari. Te
vero, quisquis legere non gravaberis has chartas, etiam
& etiam oro atque obtestor, ut si qua exciderint mihi
errata, non idcirco odiose differas, multo minus be-
nedicta per calumniam traducas, sed errantem amice
castiges, & in viam reducas. Si meliora dederis, non
mihi

(6.) Ex ipsis cenotaphio & tabula honoris descripsi Vinariæ.

(7.) Chytræus, *in Saxonia lib. XVIII.* Nathan Chytræus, *in Deliciis Iti-*
ner. Reufnerus, *d. l. pag. 44.* Zeilerus, *Parte II. Itinerarii Germanici, cap. XVII.*
Ægidius Strauchius, *d. l. pag. 89. 90.* Spenerus, *d. l. pag. 356.* Illud tamen no-
tes, non reperiri Vinariæ: utut sic etiam scripserit Reufnerus.

mihi fuerit invidia, sed tibi potius tuisque ausis gratu-
 labor. Scias tamen non parvo hæc labore multoque su-
 dore mihi constitisse, ex quibus non gloriolam aucu-
 pari, sed miram Dei omnipotentis providentiam cele-
 brare fuit animus. Quod reliquum est, ÆTERNVM
 FELICITER! Serenissimæ Domui Saxonicæ animitus
 acclamo, intimisque suspiriis auream pacem a mise-
 ricordia divina exopto! Quo voto finiens, Deo Patri
 æterno Creatori, Deo Filio JESV CHRISTO, æterno
 Redemptori, Deo Spiritui Sancto, æterno Sanctifica-
 tori, Deo meo in trinitate uni, & in unitate trino,
 gratias, laudesque ago, agamque dum ero,
 in æternitatem!

Dulcis Amice, Tibi scribendi occasio
 prima
 SAXONIS historiam, nomen erat ge-
 minum.

Non igitur dubito, quin scriptio docta pararit
 Ut gemino crescat nomen honore tuum.

*Præstantissimo Eruditissimoque
 Exercitationis Historice
 de*

JOHANNES FRIDERICO SAXONE
 Auctori

*ὀλοκαρδίως gratulatur, Eidemque
 felicia quævis apprecatur*

P R Æ S E S.

L 2

SON

QK 2/154

S O N E T.

Schau/ Jena/ deinen Fürsten/ der dich groß
und klug gemacht/
Aus dem Grabe noch einmahl Leuten unter Augen
treten:

Aus den Herzen derer/ die ihren Helden noch anbeten/
Dir und aller Welt sich zeigen voll von Anmuth/
Macht und Aicht.

Siehe wie die Himmels-Liebe Ihm aus seinen
Augen lacht:

Wie Er Großmuth und Vernunft braucht zu Füh-
rern und zu Rätthen/
Daß Er Schutz und Nutzen schaff' Dir und vielen
Land und Städten:

Wie der treue Landes-Vater vor euch seine Kinder
wacht.

Mercke die Beständigkeit/ die ihm hohen Ruhm
gegeben/
Damahls wie er ohne Reich lieber als ohn Glauben
leben

Und sein Blut daran wolt' setzen. Spiegel wahrer
Frömmigkeit!

Ebenbild der Helden-Art / die recht Christlich
sich bemühen

Jenen Himmel dieser Welt wolbedächtig vorzuziehen/
Ob Verlust/ Gefängniß/ Bande/ Todes-Zeitung ih-
nen dreu't.

J. von Mellen/ aus Lübeck.

Errata B. L. sic emendet.

Pag. 3. Not. 1. pro CCCCXVIII. leg. CCCCXIII. Pag. 21. §. XIII. lin. 13. pro hoc
leg. hac. Pag. 22. lin. 8. pro cui leg. nam lin. 15. pro hanc dignitatem leg. Episco-
palem dignitatem. Pag. 24. l. 18. leg. delineationem. Pag. 28. l. 1. leg. XVI. Pag. 45.
lin. 1. l. niterentur. Pag. 57. lin. 3. pro interesse leg. prodesse. Pag. 64. lin. 13. l. habentis

h

ch groß

Augen

beten/
muht/

seinen

u Füh

vielen

Kinder

Ruhm

lauben

wahrer

ristlich

ziehen/
ung ih

Rübeck.

13. pro hoc
eg. Episco-
VI. Pag. 45.
l. habentis.

ULB Halle

3

004 779 959

JOH
FR

ELEC
PII
ST

IN ACAD

CASPA
SS. Th
Fa

JOHA

TY

IS
I.

ONIAE
ON-

CIANA

ARIO
Publ.

RICI

RI

